

LUND UNIVERSITY

Ett steg fram och ett tillbaka... Statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom skollag, läroplaner och kursplaner

Wickenberg, Per; Leo, Ulf

2013

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Wickenberg, P., & Leo, U. (2013). *Ett steg fram och ett tillbaka... Statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom skollag, läroplaner och kursplaner.* (Sociology of Law research Report; Vol. 2013:1). Sociology of Law, Lund University.

Total number of authors:

2

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Ett steg fram och ett tillbaka...

Statens styrning av miljö och hållbar utveckling
genom skollag, läroplaner och kursplaner

Per Wickenberg och Ulf Leo

Research Report in Sociology of Law 2013:1

Per Wickenberg och Ulf Leo

Ett steg fram och ett tillbaka...

*Statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom
skollag, läroplaner och kursplaner*

SOCIOLOGY OF LAW
LUND UNIVERSITY

För en komplett förteckning över bokutgivningen vid
Rättssociologiska enheten, Lunds universitet,
se slutet av boken

Sociology of Law Research Report 2013:1

Redaktör för Sociology of Law Research Report Karsten Åström

Copyright © Per Wickenberg och Ulf Leo 2013

Omslagsfoto Per Wickenberg, Ulf Leo och Lilian Dahl

Sättning Ilgot Liljedahl

Produktion Media-Tryck

Tryck Media-Tryck, Lund University, Lund, Sweden 2013

ISBN 91-7267-354-0

Utgivare och Distributör

Media-Tryck

Lund University

Box 117

SE-221 00 Lund, Sweden

Fax 046-222 38 83 • E-post bookorder@se.lu.se • www.lu.se/media-tryck

Innehåll

Bakgrund	5
Normforskningsprojektets syfte och organisation	5
Delprojektet i Lund	6
Huvudsakliga resultat i Lund	8
Referenser till publicerade artiklar i delprojektet	9
Referenser till paper presenterade på konferenser	10
Lagstiftningsarenan och trögheten	
Miljö och hållbar utveckling i svensk skola 1990-2010	11
Abstract	11
Introduktion	12
Formuleringsarena och realiseringsarena	15
Teoretisk ansats för analys och förståelse	17
Miljön in i skollagen	18
Miljö in i skollagen 1990	19
Värdegrunden för svensk skola	20
Skollagsändringen följs av nya läroplaner	21
På formuleringsarenan 1994-2006	22
1999 års skollagskommitté	22
Kommittén för utbildning för hållbar utveckling	23
Sammanfattningsvis 1994-2006 på Formuleringsarenans politiska nivå	25
En ny skollag i Sverige 2006-2010	25
Varför togs miljötillägget bort i skollagen?	27
Från skollag till läroplan	30
Diskussion och slutsatser	34
Trögheter i lagstiftningen	36
Referenser	38

Bakgrund

Under tiden 2009-2012 har vi två – Ulf Leo och Per Wickenberg, rätts-sociologi, Lunds universitet – arbetat i ett nationellt normforskningsprojekt, *Implementering av utbildning för hållbar utveckling: relationen mellan normstödande strukturer och studerandes moraliska lärande*, med stöd av Vetenskapsrådet. Med i det forskningsprojektet har varit forskare vid Örebro universitet (Johan Öhman, huvudansvarig för forskningsprojektet, och Marie Öhman), Uppsala universitet (Leif Östman och Elisabeth Aaro-Östman och Karin Rudsberg), Stockholms universitet (Iann Lundegård) och Mälardalens högskola (Per Sund). Även andra deltagare från rättsociologi vid Lunds universitet har vid olika tillfällen deltagit i projektet – Håkan Hydén, Måns Svensson och Lars Persson. Samarbetet har varit konstruktivt och produktivt med deltagande i internationella forskningskonferenser samt med ett stort antal artiklar skrivna och placerade i vetenskapliga tidskrifter.

Normforskningsprojektets syfte och organisation

Detta projekt syftar till att genom fördjupade kunskaper bidra till arbetet med dels införandet av utbildning för hållbar utveckling i den svenska skolan, dels stödet för lärare och skolledning vad gäller utmärkelsen för hållbar utveckling. Arbetet med utbildning för hållbar utveckling anges av ett flertal internationella policydokument som en av skolans viktigaste uppgifter. Även den svenska läroplanen anger sedan lång tid tillbaka vikten av att på demokratiska grunder skapa förutsättningar för en hållbar utveckling. Detta har resulterat i en rad utmaningar för skolans verksamhet, inte minst när det gäller frågor om vad som ska göras och hur det ska ske. Detta projekt avser att bidra med nya vetenskapliga kunskaper som kan vara behjälpliga i detta arbete.

Studien består av två delprojekt. *Det första delprojektet* handlar om att undersöka de strukturer inom skolan som anger riktningen för vad som bör göras,

det vill säga vad som framstår som önskvärt innehåll i frågor som rör hållbar utveckling. Detta sker genom intervjuer med lärare och rektorer samt analyser av lokala styrdokument för att på så sätt kunna beskriva och kategorisera normstödjande strukturer som utvecklats på skolorna. Lund har haft huvudansvaret för denna delstudie.

Det andra delprojektet handlar om analyser av det som görs i den konkreta undervisningspraktiken med avseende på etiska och moraliska lärandeprocesser. Detta sker genom ljud- och videoupptagningar av lärares handlingar och elevers lärandeprocesser i pågående undervisningssituationer. Ett angreppssätt för att studera vad som sker i klassrum har redan utarbetats. Dessa utarbetade metoder möjliggör analyser av såväl lärandets individuella som institutionella dimensioner i pågående utbildningspraktiker. Även analyser av hur eleverna vägleds i en specifik riktning i undervisningspraktiken möjliggörs och därmed kan handlingsmöjligheter och handlingsbegränsningar i verksamheten synliggöras. Örebro har haft huvudansvaret för denna delstudie.

Ett centralt syfte med projektet är att relatera de båda delstudiernas resultat till varandra för att kunna diskutera och vidareutveckla organisatoriska strukturers betydelser för elevers etiska och moraliska lärande. Med andra ord; hur ser relationen ut mellan det som bör göras och det som görs?

Studierna kommer att ske genom ett urval av de skolor där arbetet med frågor som rör utbildning för hållbar utveckling redan är långt fortskridet, särskilt kommer skolor som arbetar med utmärkelsen skola för hållbar utveckling att studeras.

Delprojektet i Lund

Lund och rättssociologi har haft två olika fokus för studierna i vårt delprojekt (se ovan).

För det första har vi producerat två utbildningshistoriska genomgångar med syftet att beskriva, problematisera och diskutera lagstiftnings- och regleringsprocesser i artikeln *Lagstiftningsarenan och trögheten* (Wickenberg och Leo – se vidare i denna publikation) som handlar om skolans uppdrag med fokus på miljö och hållbar utveckling över tid. Samtidigt var syftet att beskriva den historiska bakgrunden och utvecklingen av denna nya samhällstematik 1990-

2010, vilket är en väsentlig uppgift för den samhällsvetenskapliga forskningen om utbildning för hållbar utveckling. Vi använder ett rättssociologiskt perspektiv med analys- och dokumentstudier av skilda rättsliga och policymässiga styrdokument på den nationella-statliga administrativa nivån.

Vi har dessutom skrivit en artikel om EE-ESD-utvecklingen i Danmark och Sverige, *The progressive development of environmental education in Sweden and Denmark* (Breiting och Wickenberg 2010). Den är gjord tillsammans med en dansk forskare, Sören Breiting, som vi har samarbetat med under drygt 20 år (se referens nr 1, 2010). I den artikeln har vi studerat utvecklingen i Sverige av EE-ESD över tid och då studerat skolstyrningens och utbildningens regleringsdokument sett i framför allt i ett rättssociologiskt och statsvetenskapligt/politiskt implementeringsperspektiv.

Lagstiftningsarenan och trögheten tar sin utgångspunkt i den modell som utvecklats i ett antal forskningsprojekt över tid av Lindensjö och Lundgren, som utvecklat och använt begreppen formuleringsarenan respektive realiseringsarenan. De rättsliga förändringarna tolkas mot bakgrund av tröghet (inertia) och stigberoende (path dependence). Vi har studerat det arbete på central, statlig nivå, som legat bakom utformningen av skollagarna, läroplanerna och kursplanerna. Metoden för båda dessa studier är klassisk juridisk metod samt text- och dokumentanalys som vilar på samhällsvetenskapliga grunder. Studierna ansluter till den teoritradition som benämns ”genetisk rättssociologi”. Vi har kompletterat med intervjuer med lagstiftare. Vi inleder studierna med vad som hände i mitten av 1980-talet och framför allt har vi djupstuderat förändringarna av skollag och läroplanerna 1990, 1994 samt 1998, och därefter de senaste förändringarna av dessa styrdokument som landade i ny skollag (2010:800) och nya läroplaner med kursplaner under åren 2010-11. Vi publicerar denna artikel, *Lagstiftningsarenan och trögheten* (Wickenberg och Leo) i denna rättssociologiska publikationsserie *Research Reports in Sociology of Law, Lund University*).

För *det andra* har vi gjort en implementationsstudie som resulterat i två artiklar, *Professional norms in school leadership* (Leo and Wickenberg – accepted in March 2013 for publication in *Journal of Educational Change*) och *Under One Umbrella* (Leo and Wickenberg, accepted in March 2013 for publication in “Schools for Health and Sustainability – Theory, Research and Practice” med eds. Venka Simovska and Patricia Mannix McNamara, Springer Publikations). Vi har haft ett särskilt fokus på skolledningens roll vid implementering av ”utbildning för hållbar utveckling” och syftet är att identifiera vilka professionella normer som finns och styr dessa processer. Vi har arbetat med metod-

och teoriutveckling för att identifiera, analysera och förstå normer som styr verksamheten. Det innebär att vi har använt ett abduktivt arbetssätt och inlett med enkätundersökning riktad till samtliga lärare och rektorer på tre gymnasieskolor. Därefter har vi genomfört individuella intervjuer med rektorerna som analyserats. Slutligen har vi intervjuat rektorerna i grupp för att fördjupa och validera våra resultat.

Huvudsakliga resultat i Lund

I de *utbildningshistoriskt* inriktade forskningsprojekten har vi således, när det gäller ”miljö” och ”hållbar utveckling”, funnit två starka och traditionella samhällsinstitutioner som båda över lång tid har starka inslag av tröghet och stigberoende, path dependence, och där dessa båda händelser samverkade: rätten (Skollagen) och institutionen (Utbildningsdepartementet). Resultatet blir, som vi kunnat notera i analysen av skeendena, att de nya samhällsfenomenen ”miljö” och ”hållbar utveckling”, trots relativt stort stöd i befolkningen över tid, 1986-2010, i samhället (SOM 2011:27), inte får tillräckligt fotfäste i skollagen. Lagändringen 1990 var således relativt tillfällig och lagstiftaren återgick 2010, som en följd av trögheterna, till den sedan lång tid upptrampade utbildnings- och skolstigen. Samhällsförändringar representeras i vårt exempel av miljö och hållbar utveckling men den rättsliga trögheten kan inte inkorporera denna samhällsförändring i ett utbildningssammanhang (men väl i den reviderade Regeringsformen, 2011). Rätten i form av lagstiftning släpar som oftast efter i samhällsutvecklingen, stigberoendet är här för starkt. Larsson (2011) beskriver sådana fenomen som ”konceptuell inlåsning”. Läroplans- och kursplanarbetet kunde dock fortsätta – med stöd av den över åren utvecklade kompetensen inom fältet EE-ESD-ESE – i de statliga ämbetsverken och hos myndigheterna på den politiskt anvisade vägen. Dessa två styrdokument är nu de som kan användas, och används, i utvecklingsarbetet på realiseringsarenan i skolans värld, där i sin tur nya normbildningsprocesser tar vid.

Implementeringsstudien visar att ”utbildning för hållbar utveckling” både är ett mål i sig, i förhållande till styrdokument, men konceptet används också väldigt tydligt som ett *medel* att nå andra mål som uttrycks i nationella eller lokala styrdokument. Rektorer och vissa lärare vill ha utbildning för hållbar utveckling som ett verksamhetsövergripande paraply, en utgångspunkt för en ämnesövergripande och tematisk undervisning som de eftersträvar. Ett pro-

blemområde som våra resultat pekar på är att det ofta saknas former kommunikation och gemensamma definitioner för centrala begrepp inom utbildning för hållbar utveckling.

Slutligen identifierar vi några professionella normer som styr rektorers arbete i implementeringen av ”utbildning för hållbar utveckling”. Några av dessa normer är riktade mot förändring av skolans *kultur*; rektorer bör:

- ständigt peka på den gemensamma visionen för arbetet med hållbar utveckling.
- skapa areor för samtal och stödja samtal för att få gemensam förståelse för centrala begrepp inom ”utbildning för hållbar utveckling”.
- distribuera (fördela) ledarskapet med normer som stödjer inflytande från elever och lärare
- lyfta fram målen i läroplanen så att de blir vägledande för undervisningen. Nu fokuserar många lärare endast på målen i kursplanerna för respektive ämne.
- försäkra sig om att det finns lokala styrdokument som konkretiserar målen för hållbar utveckling från läroplanen.

Andra rektorsnormer är inriktade mot att förändra skolans *struktur* för att implementera ”utbildning för hållbar utveckling”. Rektorer bör:

- skapa en inre organisation som främjar ämnesövergripande arbete
- se till att scheman för elever och lärare främjar ämnesövergripande arbete.
- avsätta medel för fortbildning av lärare

Vår studie visar hur rättsliga normer från skollag och läroplaner tolkas och blir till professionella normer som styr arbetet med ”utbildning för hållbar utveckling” på de tre undersökta skolorna.

Referenser till publicerade artiklar i delprojektet

- 1) Breiting, S. and Wickenberg, P. (2010). The progressive development of environmental education in Sweden and Denmark, *Environmental Education Research*, 16:1, 9-37
- 2) Wickenberg, P. & Leo, U. (2012). *Ett steg fram och ett tillbaka... Statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom skollag, läroplaner och kursplaner* (i denna publikation)
- 3) Leo, U. and Wickenberg, P. (2013). *Professional norms in school leadership. Change efforts in implementation of education for sustainable development* (published online in *Journal of Educational Change*, 30 March 2013 – DOI 10.1007/s10833-013-9207-8.)

- 4) Leo, U. & Wickenberg, P. (2013). "Under one Umbrella. Professional Norms Promoting Education for Sustainable Development at School level". In Venka Simovska (ed.) *Schools for Health and Sustainability*. Springer Publishing House (*accepted for publication in this book during March 2013*)
- 5) Wickenberg, P. (2012). "Souls of fire, change agents, and social norms". In Baier, M. (Ed.) *Social and Legal norms*. London: Ashgate Publishing (*accepted for publication and in print, published in August 2013*)

Referenser till paper presenterade på konferenser

- Wickenberg, P., Rasmusson, B. & Leo, U. (2009). *Practical connections between UN Child Rights Convention and UN ESD and DESD*. At "EU as Global Actor: European Conference on Education for Sustainable Development (ESD): Meeting global challenges through creativity and innovation in local education" in Lund, 28-29 September, 2009
- Leo, U. & Wickenberg, P. (2010). *Implementation of ESD in Sweden in a norm perspective*, International ESD-conference at Mongolian State University of Education, Ulaanbaatar, Mongolia, 30 August-3 September, 2010
- Leo, U. & Wickenberg, P. (2012). *A Study of the Role of Principals in Change Efforts – Implementation of Education for Sustainable Development as an example*, at the International Conference "The Normative Anatomy of Society – Relations between Norms and Law in the 21st Century", Lund University, Sweden, 24-25 April, 2012
- Leo, U. & Wickenberg, P. (2013). *Under one Umbrella. Professional Norms Promoting Education for Sustainable Development at School level* (abstract accepted for presentation at EERA-ECER, Istanbul, September 2013)

Lagstiftningsarenan och trögheten

Miljö och hållbar utveckling i svensk skola 1990-2010

Abstract

Syftet med denna rättssociologiskt inriktade artikel är att beskriva och problematisera lagstiftnings- och regleringsprocesser av skolans uppdrag med fokus på miljö och hållbar utveckling, och samtidigt beskrivs den historiska bakgrunden för denna tematik 1990-2011. Vi tolkar de rättsliga och politiska skeendena och de involverade institutionerna i ett teoretiskt, historiesociologiskt perspektiv som bygger på begreppet *path dependence*. Att vi här gör en fördjupad studie av skeendena på den politiska, nationella nivån beror på att den typen av beskrivningar ofta saknas i samhällsvetenskapliga studier av hur en lagtext växer fram och vilka motiv som kan finnas för olika beslut och inriktningar. Studien ansluter till den tradition som benämns ”genetisk rättsociologi”. Artikeln tar sin utgångspunkt i och bygger på den modell som utvecklats i ett antal forskningsprojekt över tid av Lindensjö och Lundgren, som utvecklat och använt begreppen *formuleringsarenan* respektive *realiseringsarenan*. De rättsliga förändringarna tolkas mot bakgrund av tröghet (inertia) och stigberoende (*path dependence*). Studien sker genom nyckelintervju och analyser av nationella och rättsliga styrdokument och rättskällor för att på så sätt kunna beskriva och kategorisera vilka rättsliga normer som samhället genom sina politiska och administrativa institutioner finner vara av värde att lyfta fram för skolans verksamheter. Detta ser vi som en av grunderna för de normstödande strukturer för en hållbar utveckling, som ska skapas samt utvecklas i svensk skola givet de trögheter och stigberoenden som gör sig gällande inom fältet.

Keywords

sociology of law, law, legal norms, social and professional norms, school, education, education for sustainable development, environment, environmental education, act on education, curriculum, syllabus, path dependence, inertia, historical sociology, supporting structures.

Introduktion

Skola och utbildning är en av Sveriges största offentliga verksamheter men trots detta är forskningen om detta relativt sett blygsam. Varje dag befinner sig närmare 50 procent av Sveriges befolkning i utbildning som elever/studenter eller lärare – inräknat högskoleutbildning och andra former av utbildning (2000:175). I stort sett alla i den del av befolkningen som inte är i eller arbetar med utbildning berörs dagligen av utbildning som anhörig till studerande eller lärare.¹ De finns ungefär 6000 grund- och gymnasieskolor och i dessa skolor arbetar 150 000 personer som lärare och cirka 9000 som rektorer/skolledare (2012).

Syftet med denna rättssociologiskt inriktade artikel är att beskriva, problematisera och diskutera lagstiftnings- och regleringsprocesser som handlar om skolans uppdrag med fokus på miljö och hållbar utveckling. Samtidigt är syftet att beskriva den historiska bakgrunden för och utvecklingen av denna nya samhällstematik 1990–2010, vilket är i sig en väsentlig uppgift för den samhällsvetenskapliga forskningen om utbildning för hållbar utveckling. Vår tolkning bygger på teorier om *inertia*, *tröghet*, och *path dependence*, *stigberoende*, och med dessa teoretiska analysverktyg tolkas de rättsliga och politiska skeendena och de involverade institutionerna i ett teoretiskt, historiesociologiskt perspektiv, dvs. att historiska val även kan bli normativa för nutida beslut (se här bl. a. Mahoney, 2000, och Larsson, 2011 a; 2011c). Att vi för att vinna ny kunskap – gör en fördjupad studie av skeendena på den politiska, nationella nivån beror på att den typen av samhällsvetenskapliga beskrivningar och analyser ofta saknas dvs. studier av hur en lagtext växer fram och vilka slags motiv som kan finnas för olika beslut och inriktningar. Rättssociologiska

---

1 Ulf P. Lundgren i sitt anförande ”Utbildningsvetenskap nu och i framtiden” 2008 vid Vetenskapsrådets Resultatdialog i Karlstad. Se också Lars Persson (2010:15).

studier av denna typ beskrivs av Jørgen Dalberg-Larsen som ”genetisk rets-sociologi” (Lovene og Livet, 1994:44).²

Vår forskning syftar samtidigt också till att kartlägga och analysera över en längre tidsperiod vilka drivkrafter och aktörer som är avgörande aktiva bakom i detta faller skollagens utformning och inriktning. Vilka politiska, ideologiska och rättsliga motiv fanns hos olika aktörer och ligger bakom förändringar av skollagen vad avser miljö och hållbar utveckling? Vilken betydelse har förändringarna med staten som auktoriserad normgivare för andra styr- och regleringsprocesser inom den givna tematiken? På vilket sätt har denna kunskap betydelse för skolans praktik?³

Detta är en del av forskningsprojektet ”Implementering av utbildning för hållbar utveckling: relationen mellan normstödjande strukturer och studerandes moraliska lärande” som stöds av Vetenskapsrådet.⁴ Detta delprojekt är inriktat på att undersöka de rättsliga regler och strukturer som anger riktningen för vad som bör och skall göras, det vill säga vad som framstår som önskvärt innehåll i frågor som rör hållbar utveckling i svensk skola i förhållande till styrdokumentet. Denna rättssociologiska studie sker genom nyckelintervju och analyser av nationella och rättsliga styrdokument och rättskällor för att på så sätt kunna beskriva och kategorisera vilka rättsliga normer som samhället genom sina politiska och administrativa institutioner finner vara av värde att lyfta fram för skolans verksamheter. Detta ser vi som en av grunderna för de normstödjande strukturer för en hållbar utveckling, som kan initieras, skapas och utvecklas i den svenska skolan (Wickenberg, 1999).

Artikeln tar sin utgångspunkt i och bygger inledningsvis på den modell som utvecklats av Bo Lindensjö och Ulf P. Lundgren och som beskrivits i

---

2 Vidare rättssociologiska referenser angående detta är t.ex. Vilhelm Aubert, Torstein Eckhoff & Knut Sveri, 1952; Eugen Ehrlich, 1962; Vilhelm Aubert, 1968:14-; Thomas Mathiesen, 1974; Håkan Hydén, 1978; 2002a:24; 2002b:248; Karl Dahlstrand, 2012:14.

3 Texten baseras på rättssociologisk forskning och teorier om rätt, regler och normer med en lång internationell tradition. De senaste 20 åren har denna utvecklats inom rättssociologi vid Lunds universitet med fokus på regler och normer. Översikt av aktuell rättssociologisk forskning i Lund finns i Baier (ed. 2013): *Social and Legal Norms. Towards a socio-legal understanding of normativity* (kommande); Baier & Svensson (2009): *Om normer*; Hydén & Wickenberg (eds. 2008): *Contributions in Sociology of Law*; samt Hydén (2002): *Normvetenskap*.

4 Forskningsprojektet – ”Normprojektet” – är ett mångvetenskapligt samarbete mellan samhälls- och beteendevetenskapliga forskare vid Örebro universitet, Uppsala universitet, Stockholms universitet, Mälardalens högskola och Lunds universitet (2009-2012). För att se framväxten av denna svenska forskning – se t.ex. *Learning to Change Our world? Swedish Research on Education & Sustainable Development* (Wickenberg et al. 2004), *Values and Democracy in Education for Sustainable Development – Contributions from Swedish Research* (Öhman 2008), *EER, Environmental Education Research*, 16 (1), 2010, och i *Utbildning & Demokrati*, Vol 20, No 1, 2011.

”Utbildningsreformer och politisk styrning” (1986 och 2000).⁵ I de två böckerna har Lindensjö och Lundgren utvecklat och använt begreppen *formuleringsarenan* respektive *realiseringsarenan* (2000:171 ff.). Modellen kan också ses i relation till aktuell svensk styrningsforskning vad gäller skola och utbildning.⁶ I den svenska modellen – här tillämpat på skolan – ger riksdagen auktoritet åt regeringen som är den högsta förvaltningsmyndigheten. Regeringen styr kollektivt statsförvaltningen, som antas fungera enligt teorin om ansvarsbyråkrati (dvs. fördelningen av ansvar mellan politisk och administrativ nivå – efter Linde, 1982) och inte fylla en självständig politisk funktion, skriver Lindensjö & Lundgren. Författarna uttrycker bl.a. följande om relationen mellan politik och förvaltning vars innebörd vi ska återkomma till senare i artikeln:

Ämbetsmäns kunnande inom deras egna områden riskerar att leda till att de frigör sig från den politiska kontrollen och förvandlar sin politiska ledning till ’turister i sina egna departement’. Inte sällan har ämbetsmän formulerat de lagar och förordningar som andra ämbetsmän eller de själva skall tillämpa. Förvaltningsverksamheten riskerar att avspegla inte bara folkets vilja, utan jämväl ämbetsmännens och ämbetsverkens intressen. (2000:160)

Våra resultat visar på andra intressanta aspekter av detta och vi ska återkomma just till detta fenomen. Artikeln följer stegvis över tid framväxten av och de bärande tankarna och motiven bakom olika versioner av skollagen och då med särskilt fokus på relationen till och hanteringen av de två nya samhällsteman: miljö och hållbar utveckling. Vi följer också de förarbeten som ligger bakom de aktuella förändringarna. Vi har en nyckelintervju som ger ny kunskap om hur arbetet såg ut vid framväxten av den nya skollagen 2010. Motsvarande närgångna studie av en lags tillkomst med nyckelintervjuer har tidigare gjorts när begreppet miljö fördes in i skollagen 1990 (Wickenberg 1999:133-). Avslutningsvis diskuterar vi vilka konsekvenser dessa nya förändringar av skollagen och läroplanerna kan ha för skolornas praktik.

---

5 Ulf P. Lundgren, professor i pedagogik vid Uppsala universitet med inriktning mot utbildningspolitik och utbildningsfilosofi, tidigare generaldirektör för det nybildade Skolverket 1991-1999. Bo Lindensjö, professor emeritus och statsvetare vid Stockholms universitet med ett särskilt fokus på utbildningspolitik och politisk teori.

6 Exempel på andra utbildningsvetenskapliga eller pedagogiska forskare som under senare tid har behandlat och problematiserat styrningen av den svenska skolan och utbildningen är Tomas Englund (1996), Mikael Alexandersson (1999), Ninni Wahlström (2002), Jon Pierre (2007), Pia Skott (2009), Maria Jarl (2010). Vi har emellertid i denna artikel valt att fokusera på vad som skett – eller till synes skett – i rättsliga regleringsprocesser som gäller skolans uppdrag vad gäller just formuleringsarbetet med miljö och hållbar utveckling.

Formuleringsarena och realiseringsarena

Med *formuleringsarenan* avser Lindensjö & Lundgren den arena där politiken formuleras för att bli styrdokument.⁷ Denna artikel utgår ifrån den tidigare skollagen (1985:1100) och den nya (2010:800) stiftade av riksdagen, samt Förordning om läroplan för gymnasieskolan (SKOLFS 2011:144) beslutad av regeringen. Det krävs ämnesspecialister för att skapa preciserade mål och tydligt innehåll, vilket leder till att formuleringsarenan klyvs i två skikt: *ett politiskt och ett administrativt skikt*. Fördelningen av makt dem emellan utvecklas genom regler, normer och konventioner uppkomna under beslutsprocessernas gång. Lindensjö & Lundgren menar också att skolans decentralisering i Sverige efter 1991 har tveklöst inneburit en rad nya lokala formuleringsarenor. Utbildning och skola i Sverige har omfattande rättsliga traditioner och berör samtidigt också ett stort antal ”tung”, statliga institutioner⁸ med olika aktörer som vi också kunnat notera i texten ovan: riksdagen, utbildningsutskottet, regeringen, utbildningsdepartementet, ministrar, statssekreterare, sakkunniga, Statens skolverk och Statliga Skolinspektionen.⁹ Denna traditionstyngda, institutionella inramning spelar en stor roll i normbildningsprocesserna för såväl lagstiftningen som för skolornas del. Två statliga institutioner inom utbildningsfären – Utbildningsdepartementet och Skolverket – är av avgörande betydelse för förståelsen av lagstiftningsarbetet vi följt nedan och i den teoretiska analysen för att förstå resultaten av lagstiftningsprocesserna som följer.

Sverige har en speciell institutionell och organisatorisk uppdelning inom staten i departement och statliga verk. I många andra länder ligger dessa uppgifter samlade under en enda organisation, ett ministerium, som t.ex. i Norge och Danmark. Utbildningsdepartementet, bildat 1840, är ett departement som tillhör det svenska regeringskansliet och handhar frågor om utbildning i Sverige. Här finns ca 200 personer anställda varav de flesta är s.k. fjärrbyråkrater, som inte har direktkontakter med praktikerna inom skolan. Inom utbild-

7 Håkan Hydén (2002) beskriver t. ex. processen i termer av ”att lagar kan förstås som frusen politik”.

8 Med institution avses här inrättning, anordning med ”normer och regler som strukturerar mänskligt beteende till återkommande beteendemönster”... ”Dessa institutioner kan vara reglerade och formaliserade i till exempel lagstiftning eller informella sedvänjor, vanor eller traditioner”. De flesta institutioner innefattar också ”fysiska betingelser såsom byggnader, maskiner och kommunikationssystem” (källor: Thomas Brante i NE, Nationalencyklopedin, 1992 och i nätupplagan 2012, samt Lars-Eric Jönsson, Anders Persson & Kerstin Sahlin, 2011:11; samt Susanna Johansson, 2011:32).

9 Axel Oxenstierna (1583-1649) betraktas som grundaren av den svenska statsapparaten. Han bildade Sveriges första ämbetsverk och skrev dess arbetsanvisning där man för första gången kan läsa att ämbetsmannen skall handla med rikets bästa för ögonen och även sträva efter att underlätta andra ämbetsmäns arbete.

ningsdepartementet finns dels en majoritet som är tjänstemän men även ett antal politiskt tillsatta poster som statssekreterare och politiskt sakkunniga.

Utbildningsdepartementet är den rättspolitiskt sett mest dominerande formuleringsarenan och ansvarar för att bereda lagstiftningsarbetet med propositioner för riksdagen, som beslutar om lagar t. ex. skollagen. I skollagen finner vi värdegrunden för svensk skola och vi återkommer senare till denna och vad denna kan betyda. Departementet skriver också anvisningar, de s.k. regleringsbrev, till de tre myndigheterna som finns inom utbildningsdepartementets ansvarsområde: Statens Skolverk, Statens skolinspektion och Specialpedagogiska skolmyndigheten. Regeringen föreskriver förordningar som inom skolans område är läroplaner och kursplaner. I läroplanerna finns angivet normer och värden samt skolans uppdrag som även det spelar en central roll i det fortsatta analysarbetet. Inom Utbildningsdepartementet återfinns också de ovan nämnda två skikten, dvs. *det politiska och det administrativa skiktet*.

Med *realiseringsarenan* avses den arena där politiken kommer till realisering eller implementering. Skolverket är ett statligt verk eller centralt ämbetsverk och är en statlig myndighet som är direkt underställd regeringen och Utbildningsdepartementet. Ämbetsverken hade sitt ursprung i de kollegier som uppstod i Sverige från Gustav Vasas tid och framåt, särskilt i och med antagandet av 1634 års regeringsform.¹⁰ Skolverket är en del av nationella, centrala *realiseringsarenan*, där politiska beslut ska tolkas till regler för den lokala skolans arbete. Realisering eller implementering av politik kan, menar Lindensjö & Lundgren, karakteriseras som den process varigenom offentliga planer, reformer eller program kommer till förverkligande. Vidare argumenterar man kring dessa fenomen och inser att denna formulering om realisering eller implementering inte är entydig och preciserar så sin definition av realisering (eller implementering) till att skilja mellan ”guideline-writing” och ”field-implementation”. ”Guideline-writing” avser den tolkning av reformer tjänstemän gör med utgångspunkt från politiskt fattade beslut, och som transformeras till bindande regler. I denna studie är det läroplaner och kursplaner som tolkas och transformeras till lokala måldokument. ”Field-implementation” avser den yttersta verkställigheten av reformer, en verkställighet som utförs av verksamhetens ”street-level bureaucrats”, i detta fall av lärarna.¹¹ Detta är i korthet den undervisning som huvudsakligen sker i klassrummet.

---

10 Källor för detta avsnitt: NE: nätupplagan 2012; Lennart Lundquist, 1992; Arne Halvarsson m.fl., 2002; Erik Holmberg & Nils Stjernquist, 2003; Gunnar Richardsson, 2004; Maria Jarl & Linda Rönnberg, 2010.

11 Med referens till Lindensjö (1987) och begreppet ”street-level bureaucrats” efter Lipsky (1980).

Men själva *Formuleringsarenan* utgör alltså utgångspunkten för vår rättssociologiska studie om vilka rättsliga normer, regleringar och ramar som funnits och nu finns beslutade för svensk skola utifrån skollag, läroplaner, kursplaner m.m. och som har bäring på miljö och hållbar utveckling. Efter en beskrivning av våra teoretiska analysverktyg, inleder vi de empiriska avsnitten med att studera den *nationella formuleringsarenans* behandling av miljö och hållbar utveckling.

Teoretisk ansats för analys och förståelse

Utbildningsverige har på det statliga, nationella, centrala planet en i internationella jämförelser relativt komplex men samtidigt en mycket traditionsburen organisation (och med gamla etablerade institutioner) och har en uppbyggnad med noga fördelat ansvar och befogenheter. Vi kan konstatera med statsvetaren Göran Hydéns ord att ”svenska ämbetsverk lever med andra ord ett ganska lugnt och fridfullt liv. De stöts i kanterna med jämna mellanrum men knuffarna ändrar sällan den ursprungliga inriktningen. Begreppet *path dependence*, det vill säga tanken att man inte gör avsteg från det man redan är bekant med, passar som beskrivning på hur byråkratin fungerar i Sverige” (Hydén 2010:26). Vi analyserar ovan nämnda till synes komplexa lagstiftningsprocesser mellan 1985/1990 och 2010 genom att använda en teoretisk förståelseram från historisk sociologi. Centralt för denna tolkning är begreppet *path dependence* (Mahoney 2000). Begreppet – översatt till *stigberoende* – har också använts av rättssociologen Stefan Larsson (Larsson 2011a; 2011b; 2011c) för att bidra till att kunna tolka och förstå upphovsrätten och dennas utveckling i ett digitalt samhälle.

Begreppet *path dependence* eller *stigberoende* har sina rötter i olika vetenskapliga discipliner såsom teknik, historia, ekonomi och olika samhällsvetenskaper t. ex. historisk sociologi. Ursprunget till begreppet har med tekniska standardiseringsprocesser att göra. Och när det gäller teknik, konstaterar Clayton P. Gillette (1998), finns stora fördelar med standardisering. Även rättslig utveckling har, skriver Stefan Larsson (2011a; 2011c: 12) analyserats i termer av *path dependence*, speciellt av nordamerikanska forskare som i sin tur refererar till en klassisk text – *The Path of The Law* – av Oliver Wendell Holmes (S.J. Burton 2000). När det avser rättens funktion av förutsägbarhet (predictability) i relation till *path dependence* refereras bl. a. till Alexander Peczenik (1995) och Vilhelm Aubert (1989). Den samhällsvetare som arbe-

tar bl.a. path dependence inom fältet historisk sociologi är James Mahoney. Mahoney skriver "Path dependence in historical sociology", där han definierar begreppet path dependence som: "Something that occurs when a contingent historical event triggers a subsequent sequence that follows a relatively deterministic pattern" (Mahoney 2000:535). Trögheten, *inertia*,¹² leder till (sociala) mekanismer som i sin tur skapar institutionella mönster över tid, och som genererar motkrafter och medkrafter. Rätten hamnar på efterkälken, den släpar efter den samhälleliga förändringen (Anna Christensen 1997; Larsson 2011). Mahoney lyfter speciellt fram att det handlar om just tillfälliga historiska händelser.

I syfte att analysera rättslig utveckling använder sig Larsson av både Mahoneys historisk-sociologiska perspektiv och Gillettes perspektiv gällande tekniska standarder, men konstaterar att det även finns en aspekt av konceptuellt stigberoende som är relevant för lagstiftningsförändring (Larsson, 2011a). Dvs. att de explicita föreställningar som är inbäddade i en lagstiftning kan verka inlåsnade när övrig samhällsutveckling utvecklas i en annan takt eller utefter en ny typ av förståelse (2011a: 127).

I detta fall har vi två samhälleliga fenomen som är väl upptrampade stigar och en tröghet som följer stigberoende/path dependence: dels den häri aktuella *lagstiftning* som institutionerna ovan är involverade i (skollagen och läroplanerna); dels de *statliga utbildningsinstitutionerna* och organisationerna som vi beskrivit ovan i stora drag.

Tröghet (*inertia*) och *path dependence* kan kopplas till rätten och rättslig förändring, som tenderar att släpa efter de samhälleliga förändringarna, kan i detta fallet gälla samhällsfenomenen "miljö" och "hållbar utveckling".

Miljön in i skollagen

Den till 2010 gällande skollagen (1985:1100) trädde i kraft i juli 1986. Den var i sin tur resultatet av en främst redaktionell (författningsteknisk och språklig) översyn av 1962 års skollag. Det finns dock få spår av den diskussion om decentralisering och avreglering som förts under 1970-talet och 1980-talets

---

¹² *Inertia* kommer från den klassiska fysiken och beskrev av Isaac Newton i "Philosophiae Naturalis Principia Mathematica", 1687, och där benämnt som den första rörelselagen. *Inertia*, dvs. tröghet och motstånd, är det begrepp som används även i samhällsvetenskapliga sammanhang för att beskriva just trögheter i förändringsprocesser.

första hälft. Skollagen har sedan ändrats vid mer än ett 70-tal tillfällen sedan 1986. Under den tid som då passerat har skolväsendet reformerats och ett nytt styrssystem har införts. Den statliga detaljstyrningen har ersatts av en mer decentraliserad ansvarsfördelning, där kommuner och andra huvudmän har det huvudsakliga ansvaret för verksamheterna (SOU 2002:121 samt Wickenberg, 1999, och Leo, 2010).

I början av 1990-talet genomfördes ett systemskifte i svensk skola som bl.a. medförde att ett nytt system med mål- och resultatorienterad styrning av skolan infördes. Ansvarsfördelningen mellan stat och kommun lades fast genom en rad riksdagsbeslut efter förslag i propositionerna: prop. 1988/89:4 om skolans utveckling och styrning, prop. 1989/90:41 om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, biträdande skolledare och syofunktionärer samt prop. 1990/91:18 om ansvaret för skolan.¹³ Riksdagen och regeringen skulle svara för den övergripande styrningen och lägga fast generella och riksgiltiga mål för skolan, medan kommunerna fick ansvaret för skolans organisation och drift samt, i egenskap av huvudmän, arbetsgivaransvaret för samtliga anställda i skolan. Vidare skulle mål- och resultatstyrningens principer gälla.¹⁴

Miljö in i skollagen 1990

Skollagen fick efter beslut i riksdagen i december 1990 ett tillägg om *miljö* i portalparagrafen och denna lydelse skrevs in: ”Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö” (SFS 1985:1100, 1 kap 2§ – vår kursivering). Ansvarig skolminister för detta arbete med skolans s.k. värdegrund var den blivande statsministern, Göran Persson, som hade ett politiskt intresse för miljöfrågor och som senare också lanserade tanken på ett ”Grönt Folkhem” (Wickenberg, 1999:133-).

13 Andra centrala dokument av betydelse i detta sammanhang är t.ex.: DsU 1987:1. *Ansvarsfördelning och styrning på skolområdet*, samt SOU 1988:20. *En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet*, samt Prop. 1990/91: 115. *Vissa skollagsfrågor*.

14 ”Vid sidan av decentraliseringen infördes ett fristående skolsystem. Genom förordning 1984 om statsbidrag för fristående skolor på gymnasial nivå, infördes generella och enhetliga regler. Justeringar av bestämmelserna i skollagen om fristående skolor och grundskolan gjordes 1991. Därefter har under nittioalet en rad förändringar av bidrag och villkor för fristående skolor gjorts. Med ett fristående system finns också en annan form av decentralisering som inte handlar om kommunalt ansvar utan det ansvar som huvudmän, som äger skolan har.” (Ulf P. Lundgrens artikel i ”Skolans huvudmannaskap och styrning” (sid.12) i *Lävarnas historia*, 2010), artikel, <http://www.lararnashistoria.se/front>). Se även SOU 1999:98 *Likvärdiga villkor?* Och Dir. 2007:33 *Lika villkor för offentliga och fristående skolor*.

Värdegrunden för svensk skola

Varför är det viktigt med miljö som *ett värde* i skollagens portalparagraf, dvs. i värdegrunden? *Värdegrunden*, som är ett centralt begrepp i läroplanskommitténs betänkande (SOU 1991:94), behandlades noga av kommittén. Så här skriver Berit Hörnqvist, huvudsekreterare, och Ulf P. Lundgren, ordförande (1999) efter 7 år om tankarna med värdegrunden med båda läroplanerna: ”det fanns dock starka skäl för att *bygga en tydlig brygga mellan skollagen och läroplanen*, där värdena utgjorde brofästena och därför kom läroplanen att inledas med ett särskilt avsnitt om skolans värdegrund... Det framstår i ljuset av en rad förändringar och händelser i samhället och en ökad pluralism, som än väsentligare att värden fastställs och legitimeras i en läroplan, värden som kan utgöra en grund för skolans verksamhet.”¹⁵

I regeringens proposition som föregick lagtextens utformning (Om ansvaret för skolan – Prop. 1990/91:18 sid. 30) finns en motivering av statsrådet Persson¹⁶ vad gäller miljö och hållbar utveckling (notera också frasen i texten om *kommande generationer* som kommer från Brundtland-rapportens (1987) definition av hållbar utveckling – se nedan och fotnot 9):

Detsamma (miljöfrågorna har ansetts så väsentliga och har sådana symbolvärden att det bör lagfästas, tas med i skollagen – vår anm.) kan sägas om respekten för vår gemensamma miljö. I kursplanerna för olika ämnen skall naturligtvis tas upp frågor som rör vårt förhållande till miljön. Men det är enligt min mening inte tillräckligt att sprida kunskap om dessa frågeställningar. Skolan skall i alla sammanhang, oberoende av om det sker inom ramen för något undervisningsämne eller eljest, verka för att eleverna tillägnar sig en på kunskap grundad respekt för vår gemensamma miljö och kännedom om det ansvar som var och en därför har gentemot sina medmänniskor och kommande generationer. Dessa bestämmelser, som jag föreslår skall placeras inledningsvis i skollagen, tar sikte inte bara på utbildningens innehåll utan även på t.ex. de undervisningsmetoder som kommer till användning och det sätt som utbildningen anordnas. De ställer ytterst krav på hur alla inom skolväsendet skall uppträda i relationen med eleverna.

---

15 *Ständigt. Alltid! Skolans värdegrund*. Kommentar till läroplanen, Skolverket 1999:10-14. Reflekterande artikel av Berit Hörnqvist, huvudsekreterare, och Ulf P. Lundgren, ordförande i läroplanskommittén, ”Värdegrunden – de oförytterliga värdena”. En text skriven sju år efter läroplanerna Lpo/Lpf 1994 och som material till Utbildningsdepartementets nationella *Värdegrundsprojekt* 1999-2000. Se även i *Värdegrundsboken – om samtal för demokrati i skolan*, Utbildningsdepartementet, Stockholm 2000.

16 I en intervju om just denna förändring av skollagen säger statsrådet Göran Persson: ”Skolsystemet skulle inte missa sin chans – det gällde att ta språnget – att lyfta in skolan i detta sammanhang (miljöfrågorna in i skolan – förf. anm.) och hur göra detta symboliskt klart? – jo, genom att markera detta i den viktiga portalparagrafen i skollagen” (intervju med Göran Persson, 1 december 1993 (Wickenberg, 1999: 140).

Den politiska viljan och intresset för miljö är här tydligt uttryckt i regeringens proposition till skollagsändringen. Det talas om att symbolvärdet bör lagfästas.

Skollagsändringen följs av nya läroplaner

Efter denna förändring följde det skolpolitiska arbetet i läroplanskommittén, som redovisades i betänkandet SOU 1991:94 – ”Skola för bildning”, som ledde till en ny läroplan för det obligatoriska skolväsendet – grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska särskolan (Lpo 94) samt för de frivilliga skolformerna – gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda (Lpf 94). Miljötillägget användes sedan i båda läroplanernas inledande avsnitt under rubriken ”Grundläggande värden”. I Lpo 94, avsnittet *Skolans värdegrund och uppdrag*, anges de grundläggande värden som undervisningen i skolan skall bygga på. Här upprepas vad som sägs i skollagen om att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö.

I de båda läroplanerna formulerades även ett preciserande textavsnitt under rubriken ”Skolans uppgifter” och då också med användande av det då i utbildningssammanhang relativt nya begreppet *hållbar utveckling*.¹⁷ Hållbar utveckling hade lanserats internationellt politiskt i den av FN till-satta s.k. Brundtlandkommissionens slutrapport ”Vår gemensamma framtid. Världskommissionen för miljö och utveckling” (1987/1988).¹⁸ Begreppet, som från början var och fortfarande är kontroversiellt¹⁹, etablerades mer i samband med FN-konferensen UNCED i Rio de Janeiro 1992 (Wickenberg,

17 ”I undervisningen i alla skolans ämnen är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv... Genom ett *miljöperspektiv* får de (eleverna – vår anm.) möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa *hållbar utveckling*” (Lpo 94: 7, samt Lpf 94:26).

18 En kommission som tillsattes av FN:s generalförsamling hösten 1983 och till ordförande utsågs Norges dåvarande statsminister Gro Harlem Brundtland. Rapporten, *Our Common Future*, blev klar mars 1987. Översattes till svenska och utkom 1988. Kommissionens definition av hållbar utveckling har sedan dess kommit att dominera hållbarhetsdiskursen med följande formulering: ”En hållbar utveckling kan definieras som en utveckling som försöker möta dagens behov utan att begränsa eller inskränka möjligheterna att möta morgondagens behov.” (s. 55 i den svenska utgåvan, 1988).

19 Den inbyggda konflikten är aningen förenklat beskrivet att Nord ville ha hållbarhet och Syd ville ha utveckling. Märks tydligt i bl.a. förhandlingarna om Kyotoprotokollet när det gäller Climate Change.

1999:47 ff.) och senare i The World Summit on Sustainable Development” i Johannesburg 2002 (Wickenberg et al, 2004; SOU 2004:104; Breiting & Wickenberg, 2010; och Læssö & Öhman, 2010).

Vad som också är av intresse i detta sammanhang är att Ulf P Lundgren och Ingrid Carlgren, ordförande respektive sekreterare i läroplanskommittén Lpo 94, senare och var för sig uppgett för utredningen SOU 2007:28 att man i kommittén ansåg att värdegrundsmålen skulle utgöra ett ”fundament”, en bas för verksamheten i skolan, *inte mål för densamma*. De konstaterar att det tvärtom talas om (dvs. i arbetet med skolans mål – vår anm.) detta fundament som ”övergripande mål för verksamheten”. Just denna tolkning återkommer vi till och den får betydande konsekvenser i det fortsatta arbetet 2006-10 med den nya skollagens formulering.²⁰

På formuleringsarenan 1994-2006

Nya utbildnings- och samhällsfenomen har de senaste 10-15 åren tillkommit, bland annat att förskolan är en alltmer självklar del av utbildningsväsendet. Förskolan fick sitt uppdrag med egen läroplan för förskolan (Lpfö98). I det första kapitlet lyfts *respekten för vår gemensamma miljö* fram (Lpfö, 1998:4) och under ”förskolans uppdrag” förstärks och förtydligas detta:

Förskolan ska lägga stor vikt vid miljö- och naturvårdsfrågor. Ett ekologiskt förhållningssätt och en positiv framtidstro ska prägla förskolans verksamhet. Förskolan ska medverka till att barnen tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö och förstår sin delaktighet i naturens kretslopp. Verksamheten ska hjälpa barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att det bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid. (Lpfö 98, s 7)

Ett av målen i Lpfö 98 – *2.1 Normer och värden* – är att förskolan ska sträva efter att varje barn utvecklar *respekt för allt levande och omsorg om sin närmiljö* (ibid s 8).

1999 års skollagskommitté

Regeringen ansåg, redan 1999, att skollagen med alla tillägg och förändringar hade blivit ett lappverk. Lagen har ändrats vid mer än ett sjuttioal tillfällen

---

²⁰ SOU 2007:28, sidorna 69-70.

sedan 1986. Det fanns ett behov av att modernisera skollagen genom förenkling, förtydliganden, anpassning till målstyrningen och ny ansvarsfördelning mellan stat och kommun, att harmonisera skollag och läroplaner etc.

En parlamentarisk sammansatt kommitté (U 1999:01) utsågs av dåvarande skolministern Ingegerd Wärnersson för att göra en sådan översyn av skollagstiftningen (Dir. 1999:15 – 1999-02-25). Ulf P. Lundgren var den nya skollagskommitténs ordförande fram till hösten 2000 då han lämnade uppdraget. I kommittén ingick bland annat Jan Björklund, då skolborgarråd i Stockholm. Efter tre år, våren 2002, fick 1999 års skollagskommitté ett tilläggsdirektiv (Dir. 2002:9) av regeringen med ytterligare uppgifter samt förlängd tid med att redovisa sitt uppdrag i december 2002. Det var ett omfattande uppdrag. Skollagskommitténs betänkande ”Skollag för kvalitet och likvärdighet” (SOU 2002:121) överlämnades i december 2002 till utbildningsministern, Thomas Östros. Under tiden hade Ingegerd Wärnersson slutat som skolminister (2002-01-30).

I Skollagskommitténs författningsförslag till ny skollag finns följande formulering om miljö under delen ”Övergripande mål” – 3§:

... Utbildningen skall vidare främja förståelsen för andra länder och för internationella förhållanden samt respekten för vår gemensamma miljö. Den skall också ge eleverna ett historiskt och ett etiskt perspektiv.

Miljö som ord och begrepp finns således med i själva betänkandet. Elevers och skolans arbetsmiljö är väl bearbetat och även flertalet referenser till Barnkonventionen. Det nya skollagsförslaget *behåller* alltså sin skrivning om ”respekten för vår gemensamma miljö” från 1990.

Kommittén för utbildning för hållbar utveckling

Genom ett beslut i maj 2003 bemyndigade regeringen chefen för Utbildningsdepartementet, statsrådet Thomas Östros, att tillkalla en kommitté med uppdrag att kartlägga och analysera hur utbildningssystem på alla nivåer arbetar för ekonomiskt, socialt och miljömässigt hållbar utveckling. Ordförande var biträdande statssekreteraren Carl Lindberg (1994-2004). För att inhämta underlag och i syfte att stimulera till ytterligare insatser inom området, skulle kommittén planera och genomföra ett internationellt seminarium om utbildning för hållbar utveckling (U 2003:68). Kommittén för utbildning för hållbar utveckling överlämnade sitt betänkande ”Att lära för hållbar utveckling”

(SOU 2004:104) till utbildningsministern, Thomas Östros, i november 2004 (Breiting & Wickenberg, 2010).

I förslaget till författningsändringar föreslår kommittén i betänkandet SOU 2004:104 att *skollagen* ska ha följande vidare utvecklade formuleringar i 1§ kap. 2§:

Utbildningen skall också främja en socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling. Därmed menas en utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en god miljö och hälsa, ekonomisk och social välfärd och rättvisa.

Förslaget innehåller även ett principiellt fasthållande av den befintliga formuleringen: ”Var och en som verkar inom skolan skall främja... respekt för vår gemensamma miljö” men gör nu också *en tydligt och klar utvidgning* till ”social, ekonomiskt och miljömässigt hållbar utveckling”, vilket är en större nyhet i sammanhanget.

Efter att regeringspartiet av politiska skäl inte kunnat komma överens med sina politiska stödpartier och således få till beslut i riksdagen om förslaget till en ny skollag 2005/06, sköts detta framåt i tiden. Senare talas det om: ”Regeringen avser att återkomma till riksdagen i en proposition under våren 2007” i Skrivelse 2005/06:75 Redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen (s. 98). Men det blev inte aktuellt efter riksdagsvalet hösten 2006. Regeringsarbetet med att föra in miljö och hållbar utveckling i utbildning på andrautbildningsnivåer fortsatte parallellt med bl.a. ett tillägg om hållbar utveckling i *högskolelagen*.²¹ På motsvarande sätt ändrades även *inriktningen av folkhögskolornas* arbete mot hållbar utveckling. Regeringen beslutade också 2005 att uppdraga åt Sida att lokalisera verksamhet till Gotland. *Centret SWEDESD* placerades som en enhet vid Högskolan på Gotland.²²

---

21 Högskolelagen fick till slut denna lydelse (vår kursivering). Högskolan ”skall i sin verksamhet *främja en hållbar utveckling* som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö, ekonomisk och social välfärd och rättvisa” (högskolelagen 1992:1434, 1 kap. 5 §). En ändring som utlovades och annonserades av statsminister Göran Persson redan i maj 2004 i sitt öppningstal i Göteborg på den internationella konferensen ”Learning to change our world. International consultation on education for sustainable development”. Löftet om att ordna Göteborgskonferensen gavs av Göran Persson i samband med UN Conference on Sustainable Development i Johannesburg, juni 2002.

22 [http://mainweb.hgo.se/ext/swedesd.nsf/\(\\$all\)/4CAE61CDCBF50A55C12573DF0036AC0A?OpenDocument](http://mainweb.hgo.se/ext/swedesd.nsf/($all)/4CAE61CDCBF50A55C12573DF0036AC0A?OpenDocument)

Sammanfattningsvis 1994-2006 på Formuleringsarenans politiska nivå

Vi kan konstatera följande mellan 1994 och 2006 vad gäller skeendena på den politiska nivån av Formuleringsarenan: Betänkandet av 1999 års skollagskommitté, *Skollag för kvalitet och likvärdighet* (SOU 2002: 121) presenterades i december 2002 och därefter påbörjades arbetet med att ta fram ett nytt skollagsförslag. Två förslag med miljö och hållbar utveckling i värdegrundsdelen av skollagsförslagen fanns framtagna. Det fanns ingen synbar oenighet om formuleringar om miljö och hållbar utveckling. Andra utbildningspolitiska förändringar som arbetades med hållbar utveckling i styrdokumenterna var förskolans läroplan, högskolelagen, folkhögskoleförordningen samt organisationen av SWEDES.

Intressant är att under tiden – dvs. 1990-2006 – utvecklades parallellt omfattande ämnes- och didaktisk-pedagogiska erfarenheter och kompetenser inom kunskaps- och utbildningsområdet ”miljö och hållbar utveckling”. Forskarnätverk bildades, ett 30-tal avhandlingar inom nämnda kunskapsområde producerades, läromedel arbetades fram, konferenser avhölls, utvecklingsprojekt som t.ex. Utmärkelsen för hållbar skola togs fram av Skolverket och Myndigheten för skolutveckling genomfördes vilket gav nya och reflekterade erfarenheter. Forskarskolor startades i samarbete mellan universitet och högskolor, och skilda betydelsefulla och långsiktiga internationella kontakter etablerades. Det skedde således en omfattande kapacitetsuppbyggnad inom fältet miljö och hållbar utveckling i Sverige (se Wickenberg & Öhman, 2008; Öhman, 2008; Læssö & Öhman, 2010; Breiting & Wickenberg, 2010; Öhman, 2011).

En ny skollag i Sverige 2006-2010

Vid riksdagsvalet 2006 fick Sverige en ny regering och ny minister för skolan, Jan Björklund. Björklund tillsatte omgående (i november 2006) en arbetsgrupp, Skollagsberedningen (U 2006:E), med uppgift att ta fram förslag till en ny skollag (U 2006/7887/SAM). Arbetet gick snabbt och i juni 2009 redovisade arbetsgruppen sitt uppdrag och lagrådsremissen var sedan klar i december samma år.²³ Lagrådets yttrande, daterat 24 februari 2010, indikerar

23 Hösten 2008 (efter Betänkandet SOU 2007:101, *Tydlig och öppen. Förslag till en stärkt skolinspektion*) inrättades en ny statlig myndighet – Statens skolinspektion. De uppgifter som myndigheten har, med tillsyn och tillståndsgivning, övertogs från Skolverket som i och med detta fick en mer renodlad roll inom utvärdering och uppföljning. Barn- och elevombudet (BEO) är en del av Statens skolinspektion. Englund (2011) beskriver skeendet mellan 1990 till 2010 med följande konstaterande: ”Konkret

att det varit en snabb lagstiftningsprocess. Yttrandet pekar på flera brister i lagförslaget.

Lagrådet får närmast intrycket av att många av de noterade bristerna, [...], beror på att en tillräckligt noggrann genomgång inte har gjorts innan förslaget lämnades över till Lagrådet. Enligt Lagrådets mening måste en sådan genomgång och överarbetning ske under den fortsatta beredningen av lagstiftningsärendet.²⁴

Det fanns inte tid för genomgång av lagförslaget. Regeringens proposition 2009/10:165 lämnades i mars 2010 över till riksdagens behandling och riksdagens utbildningsutskotts betänkande lämnades i juni 2010 (2009/10:UbU21). Riksdagen beslutade slutligen om en ny skollag 23 juni 2010 med ikraftträdande 1 augusti 2010 (SFS 2010:800).²⁵ Lagens inledande avsnitt (1 kap. Inledande bestämmelser) ser nu ut som följer:

Syftet med utbildningen inom skolväsendet

4 § Utbildningen inom skolväsendet syftar till att barn och elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla barns och elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska också förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.

I utbildningen ska hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen. Utbildningen syftar också till att i samarbete med hemmen främja barns och elevers allsidiga personliga utveckling till aktiva, kreativa, kompetenta och ansvarskännande individer och medborgare.

Utformningen av utbildningen

5 § Utbildningen ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och de mänskliga rättigheterna som människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet samt solidaritet mellan människor. Var och en som verkar inom utbildningen ska främja de mänskliga rättigheterna och aktivt motverka alla former av kränkande behandling. Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

I den nya skollagen (2010:800) är tillägget om *miljö* som fördes in 1990 borttaget där det tidigare (1985:1100) fanns i den s.k. portalparagrafen i vär-

---

har det nu skett en förflyttning från ett försök till decentraliserad målstyrning till *recentraliserad resultatstyrning* med en nationell skolinspektion som nyinrättat organ.” (vår kursivering)

24 Utdrag ur protokoll vid lagrådets sammanträde 2010-02-24

25 Lagen tillämpas på utbildning och annan verksamhet fr.o.m. den 1 juli 2011.

degrunden (se ovan).²⁶ Inte heller nämns hållbar utveckling i den nya skollagen och miljö anges i betydelsen arbetsmiljö, exempelvis god arbetsmiljö för eleverna eller skolmiljö som präglas av trygghet och studiero enligt kapitel 5 i Skollagen.

Hösten 2010 skedde ett nytt riksdagsval och alliansen²⁷ bildade åter regering²⁸. I den så kallade VALU (valplatsundersökningen), som presenterades i SVT samma kväll, den 19 september 2010, och dagen efter i flertalet tidningar, kom skolan allra högst – eller först – när det gällde vilken fråga som var viktigast för *väljarna* i detta val. Skolfrågorna stod definitivt i centrum under valet 2010, och fokus var *inte* på miljö och hållbar utveckling.²⁹

Varför togs miljötillägget bort i skollagen?

Vi har som ett kunskapsintresse att följa nya skollagens och andra rättsliga skolregleringars aktuella framväxt genom intervjuer med flera av de medverkande formuleringsaktörerna. För att försöka finna svar på frågan om varför dessa begrepp tagits bort i den nya skollagen, har vi gjort en intervju (2011-02-18) med en av nyckelaktörerna på den *nationella, politiska nivån på formuleringsarenan*, Mikael Hellstadius, kansliråd vid skolenheten, Utbildningsdepartementet och projektledare i Skollagsberedningen (U2006:E) – dvs. den arbetsgrupp som förordnades av statsrådet Björklund i november 2006. Hellstadius är en av de få, den enda rent av, som följt hela den aktuella lagstiftningsprocessen. Huvudfrågan i intervjun till Hellstadius var: – Vad hände under beredningsarbetet i Skollagsberedningen till den nya skollagen med begreppen miljö och hållbar utveckling?

När vi började arbeta med de här målparagraferna internt i regeringskansliet så fick vi oerhört mycket inspel. Det var väldigt många perspektiv som jämställdhet, folkhälsa, barnens rätt och diverse olika tvärsektorieella frågor. Det landade i att de här målparagraferna under en tid var väldigt hårt belastade och att då såg politikerna en risk i att det grundläggande budskapet om skolans uppdrag på något sätt skulle fördunklas, därför att det var så många andra perspektiv som inte hade med skolans kärnuppgifter att göra.

26 "... Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö..." (SL 1985:1100)

27 Moderaterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna

28 Det nya riksdagspartiet Sverigedemokraterna fick en vågmästarroll i riksdagen.

29 Valu svt 2010: "Vilken betydelse hade följande frågor för Ditt val av parti i riksdagsvalet idag?"

Miljöperspektivet alltså inte längre är en del av värdegrunden och inte har med skolans kärnuppgifter att göra. Det är ett uppenbarligen problem för lagstiftarna och deras experter att värdegrunden ses som ett mål bland andra mål i läroplanen och inte som det var avsett som dvs. ett ”fundament”, en bas för verksamheten i skolan och som slår en brygga mellan skollag och läroplan (se tidigare Hörnqvist & Lundgren och fotnot 8 samt Carlgren & Lundgren och fotnot 13). Den tolkningen och förståelsen av värdegrunden som ett mål bland andra mål för skolan får konsekvenser.

Det resulterade till slut i att man tog bort i princip alla sådana och då åkte det som endast fanns med från tidigare också bort. Vi fick starka invändningar mot det där men det enda sätt att kunna hävda sig mot att den här bestämmelsen blev totalt överlastad det var att rensa den. De här frågorna om miljö och hållbar utveckling är inte mindre viktiga för att de anges i läroplanen. Vi har valt att skriva den nya skollagen på det sättet att målparagrafen där är helt rensad från den typen av mål.

Uppföljningsfrågan var: – Hållbar utveckling ses och har tidigare setts bland annat av Utbildningsdepartementet som annat än endast ett perspektiv och ett mål. Det har också betraktats som ett nytt globalt accepterat värde. Hur såg ni på det i lagstiftningsarbetet?

Den analysen kanske då inte gjordes på detaljnivå och att hållbar utveckling hade någon annan ställning än de här andra begreppen. Man ansåg att man måste släppa det här helt. Läroplanen är en bindande föreskrift, där nämns de här frågorna och där lyfts det här perspektivet fram. Det har inte försvunnit från styrdokumentet. Därmed ligger det kvar i styrdokumentet men inte i själva Skollagen. Men som sagt den här djupa analysen om att hur miljö och hållbar utveckling hade en annan ställning än de andra begreppen det kanske inte gjordes i det där sammanhanget.

En annan aspekt var att veta mer om hur fackdepartementen agerade i denna fråga:

Det var ju också så att vi hade några andra departement som tryckte på väldigt hårt, som jobbar aktivt med sådana tvärssektoriella frågor som folkhälsa men Miljödepartementet hörde inte till de departementen. De drev inte den här frågan. Socialdepartementet tryckte däremot på i precis rätt tid med Barnets rätt och annat i Barnkonventionen och fick igenom detta i Skollagen³⁰.

---

30 Skollag 2010:800, 1 kap., Särskild hänsyn till barnets bästa, 10 §: I all utbildning och annan verksamhet enligt denna lag som rör barn ska barnets bästa vara utgångspunkt. Med barn avses varje människa under 18 år. Barnets inställning ska så långt det är möjligt klarläggas. Barn ska ha möjlighet att fritt uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Det verkar således slumpartat med påverkansprocesserna kring skollagsarbetet: om Miljödepartementet varit snabba och vakna i just detta skede så hade troligtvis miljö varit kvar i portalparagrafens värdegrund i skollagen. Det kan ses som tillfälligheternas spel för de alerta departementen i ett lagstiftningsarbete. Var det verkligen bara en slump?

Följande citat belyser de politiska trender som är beroende av den tid vi lever i och som således i detta sammanhang bedöms som politiskt viktigt:

Nu har det samtidigt varit en politisk vilja eller trend att man ska fokusera på skolans rena kunskapsdrag och det upplevdes en period att det blev en belastning att de här grundläggande målbestämmelserna blev så översålade av tvärspektoriella perspektiv. Dom vaknade väldigt sent i processen på Miljödepartementet och ville ha skrivningar om det där ändå, men då var det nog så långt gånget att vi bedömde att det här släpper vi inte nu och då blev det den här lösningen i stället.

Denna intervju i sin helhet ger en mycket intressant inblick i ett nyss avslutat lagstiftningsarbete samt de skilda och komplexa intresseprocesserna med pragmatiska avvägningar och hänsyn till den politiska makten.

I den statsvetenskapliga avhandlingen ”Styrning bakom kulisserna. Regeringskansliets politiska staber och regeringens styrningskapacitet” skriver Anna Ullström följande som en av sina viktigare slutsatser:

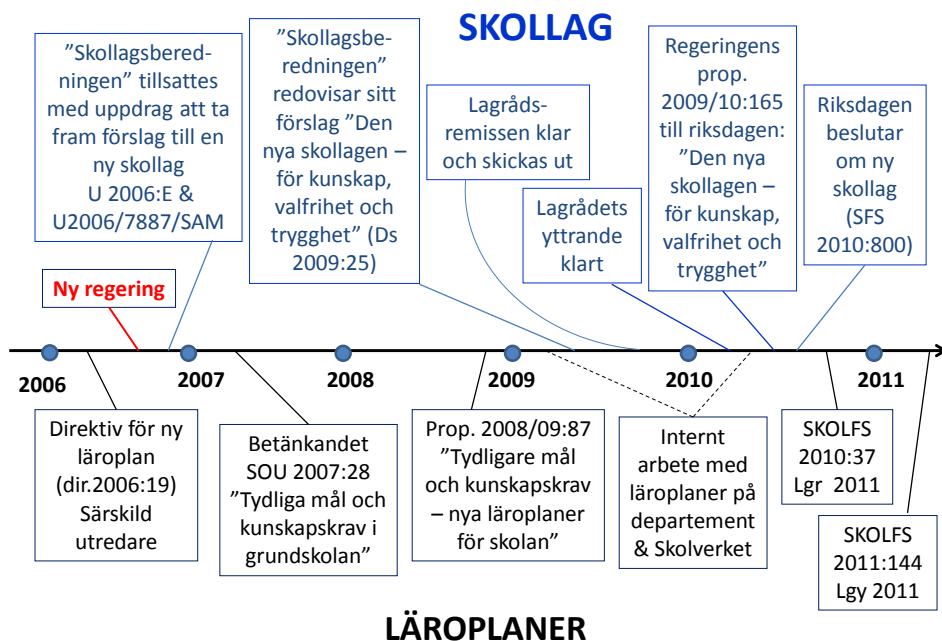
”Att politiskt sakkunniga deltar i styrningen fungerar endast så länge de undviker dubbel styrning, d.v.s. så länge de inte skickar andra styrsignaler till tjänstemännen än de signaler som statssekreterare och statsråd levererar... *Om tjänstemännen uppfattar att de politiskt sakkunnigas styrning inte är förankrad hos statssekreteraren eller statsrådet agerar de inte utifrån den.* Arbetet upphör och tjänstemännen inväntar klartecken från statsrådet och statssekreteraren. Här finns således ytterligare en norm som påverkar arbetet i Regeringskansliet och som säkerställer att beslut är förankrade hos det ansvariga statsrådet.” (Ullström 2011:305 – Ullströms kursiveringar).

Svaren ovan ger en bild av hur man resonerar ”bakom kulisserna” vid lagstiftning på formuleringsarenan. Tjänstemännen i departementen agerar således utifrån de politiska signaler som kommer från statsrådet eller statssekreteraren. Det var ingen tillfällighet att miljö och hållbar utveckling inte kom med i skollagen. Denna lagstiftningsprocess som vi studerat ovan leder till en lag som sedan ska påverka läroplansarbetet. Den ska också påverka barns och elevers utbildning, lärare, rektorer med flera på den lokala realiseringsarenan i några decennier.

Från skollag till läroplan

De olika sammanvävda turerna i arbetet med ny skollag och nya läroplaner är komplexa och svåra att se tydligt över tid. För att söka göra skeendet överskådligt har vi skapat nedanstående figur med de olika rättsliga och politiska processerna insatta på en tidsaxel:

Figur 1. Olika beslut under arbetet med ny skollag och nya läroplaner 2006-2011.

Den socialdemokratiska regeringen uppdrog före valet i februari 2006 åt ansvarigt statsråd, skolministern Ibrahim Baylan, att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att se över hur mål- och uppföljningssystemen för grundskolan och motsvarande skolformer kunde stärkas och utvecklas för att kvaliteten i utbildningen ska förbättras (dir. 2006:19). I direktiven till en ny läroplan angav regeringen 2006 således att "Sambanden mellan läroplanen och kursplanerna bör bli tydligare. Utredarens uppdrag innebär *inte* att en genomgripande översyn av innehållet i Lpo 94 skall göras. Skolans uppdrag, som det uttrycks i dagens styrdokument, är således oförändrat."

Utredaren överlämnade i april 2007 (dvs. efter riksdagsvalet hösten 2006) betänkandet *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan* (SOU 2007:28). Utredningen konstaterar att "De övergripande målen bör i allt väsentligt

innehålla den värdegrund som i dag finns under rubriken *Normer och värden* men det bör diskuteras hur avsnittet *Kunskaper* skall se ut i framtiden.” Lite senare skriver alliansregeringen i sin proposition ”Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan” till en ny läroplan senhösten 2008 under Regeringens bedömning:

Enligt regeringens mening bör skolans värdegrund och uppdrag kvarstå oförändrat i de samlade läroplanerna. Utredningens direktiv har inte omfattat förslag till förändringar av den del i nuvarande läroplan som utgörs av skolans värdegrund och uppdrag. (ur Proposition 2008/09:87, den 4 december 2008).

Alliansregeringen avsåg alltså att *skolans värdegrund* skulle vara kvar i allt väsentligt i läroplanerna dvs. den existerande värdegrunden från den gamla skollagen (1985:1100) och läroplanerna (Lpo 94/ Lpf 94 och Lpfö 98). Men värdegrunden ändrades likväl i skollagen när miljö togs bort (se ovan) men levde då redan kvar i läroplansarbetet som pågick parallellt i tiden. Detta – dvs. att *inte* ändra i värdegrunden – var en mycket tydlig politisk signal – visade det sig sedan – från regeringen till läroplansarbetet: ”Enligt regeringens mening bör skolans värdegrund och uppdrag kvarstå oförändrat i de samlade läroplanerna”.

Berednings- och underlagsarbetet med läroplanerna och kursplanerna skedde därefter under 2009 och 2010 i olika arbetsgrupper inom Utbildningsdepartementet och inom Skolverket. Parallellt fortgick också arbetet med den nya skollagen, som tog bort miljö ur värdegrunden. Regeringen gav, efter riksdagens beslut om propositionen om nya läroplaner, Skolverket i uppdrag att dels utarbeta förslag till nya kursplaner och kunskapskrav, dels föreslå de ändringar som är nödvändiga för att anpassa mål och riktlinjer till en ny målstruktur.

Hösten 2010 utfärdades av regeringen en ny Förordning om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (SKOLFS 2010:37).³¹ I denna – Lgr11, Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet – återfinns samma skrivningar vad gäller *miljö* som tidigare i Lpo 94 och Lpf 94 (jmf. S. 5 ovan) men med den stora skillnaden och skärpningen att BÖR har blivit SKA.

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (2010:800) slår fast att utbildningen inom skolväsendet syftar till att elever ska inhämta och utveckla kunskaper och värden. Den ska främja alla elevers utveckling och lärande samt en livslång lust att lära. Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska

31 Som trädde i kraft den 1 februari 2011 och tillämpas 1 juli 2011.

värderingar som det svenska samhället vilar på. Var och en som verkar inom skolan *ska* också främja aktning för varje människas egen värde *och respekt för vår gemensamma miljö*.³²

Samma sak med begreppen miljö och hållbar utveckling kom sedan att gälla för Läroplan för gymnasieskolan 2011 (Lgy 2011).³³ Vidare finns nästan helt identiskt samma texter om *hållbar utveckling* i Läroplan för grundskolan (Lgr11) och Lgy 2011:

Genom ett *miljöperspektiv* får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen *ska* belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa *hållbar utveckling*.³⁴

Sammantaget finns således nu många och omfattande förändringar som skapats av ämnesexperterna på Skolverket i det fördjupade läroplansarbetet. För det första, den betydelsefulla skärpningen från *bör till ska* belysa hur samhället... av begreppen miljö samt hållbar utveckling i de skolpolitiska huvuddelarna (del 1 och 2) av de nya läroplanerna, Lgr 2011 och Lgy 2011.³⁵

Till det ovanstående med förändringar i de nya läroplanerna kommer också – och inte minst betydelsefullt – åtskilliga förändringar och nyskapade tillägg i del 3 av Lgr 2011 som består av kursplaner och kunskapskrav för 20 ämnen, som vi mycket kortfattat sammanfattar här för att beskriva omfattningen av förändringsarbetet.

I följande Kursplaner med olika ämnen förekommer *hållbar utveckling* och *miljö* på ett mycket klart och tydligt sätt i skilda årskurser. Det gäller syftena med undervisningen och centrala innehåll för ämnen som: Hem- och

---

32 Förordning om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet utfärdad den 7 oktober 2010.

1. *Skolans värdegrund och uppdrag. Grundläggande värden.* Förordningen träder i kraft den 1 juli 2011. Vår kursivering i läroplanstexten ovan.

33 Förordning (SKOLFS 2010:14) om examensmål för gymnasieskolans nationella program; och Förordning (SKOLFS 2010:261) om ämnesplaner för de gymnasiegemensamma ämnena. Förordning (SKOLFS 2011:144) om läroplan för gymnasieskolan; Utkom från trycket och Skolverket november-december 2011. Dock med ett nytt intressant tillägg i Lgy 2011: "Undervisningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet."

34 Skolans värdegrund och uppdrag (Skolans värdegrund och uppgifter i Lgy 2011) – i Lgr 2011 (sidan 7) och Lgy 2011 (sidan 5). Skolverket 2011 (omfattar båda läroplanerna).

35 Den i sammanhanget betydelsefulla skillnaden mellan BÖR och SKA kan förklaras sålunda: Bör uttrycker en rekommendation. En bindande eller tvingande bestämmelse måste uttryckas med ska/skall. Skillnaden mellan en tvingande eller bindande regel och en s.k. dispositiv regel framgår ofta av ordvalet: den förra uttrycks med ord som "skall", "måste" eller "är skyldig att" medan den senare använder t.ex. "bör".

konsumentkunskap, Geografi, Biologi, Fysik, Kemi, Religionskunskap, Samhällskunskap, Slöjd, samt Teknik.

Och på motsvarande sätt i Kap. 2 – Övergripande mål och riktlinjer i läroplan för grundskolan (Lgr 2011) dvs. nedanstående text gäller för *all* undervisning och i *alla* ämnen: ”Skolan **ska** ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola: – har fått kunskaper om förutsättningarna för en god miljö och en hållbar utveckling; – har fått kunskaper om och förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan, miljön och samhället”. Vidare kan följande noteras i den nya grundskolans läroplan: ”Skolans mål är att varje elev visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.” Denna mening innebär *all tid* för eleven i skolan – inklusive raster.

Samma förändringsarbete finns också att notera i gymnasieskolans läroplan (Lgy 2011) under rubriken Kap. 2 *Kunskaper – Mål*. ”Det är skolans ansvar att varje elev: kan observera och analysera människans samspel med sin omvärld utifrån perspektivet hållbar utveckling”. Varje elev ska kunna göra detta – och skolan har ansvaret.

Tydliga inslag av hållbar utveckling återkommer i flera av de Högskoleförberedande programmen i Gy2011, nämligen i examensmål och ämnesplaner för samhällsvetenskapsprogrammet, naturvetenskapsprogrammet, teknikprogrammet. Vidare finns hållbar utveckling med i examensmålen för Yrkesprogrammen som exempelvis examensmål för: fastighetsprogrammet; fordons- och transportprogrammet; industritekniska programmet; naturbruksprogrammet; samt t. ex. ämnesplaner för hållbar turism och hantverkskunskap.³⁶

Det läroplansarbete som gjorts av formuleringsarenans tjänstemän, administratörer och experter kan ses som ett uttryck för den fördjupade ämneskompetens som har kunnat utvecklas genom årtiondens successivt expanderande forsknings- och utvecklingsarbete vid landets universitet och högskolor samt med internationella kontakter inom detta ämnes- och kunskapsområde (se ovan).

---

³⁶ *Hållbar utveckling i Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet*, Skolverket, Thomas Krigsman, Förskole- och grundskoleenheten, 2010-11-18. Dokumentet upptar även en detaljerad genomgång av gymnasieskolans examensmål och ämnesplaner (vårt tillägg).

Diskussion och slutsatser

Syftet med denna artikel är att beskriva, analysera och tolka de rättsliga normer samt politiska processer, som finns bakom den rättsliga regleringsprocessen av skolans uppdrag vad gäller att arbeta med miljö och hållbar utveckling. Det är i lagarnas formulering som statens normgivningsmakt kommer till klart uttryck. Det är ett mycket komplext skeende. Vi har för att beskriva och förstå detta skeende använt Lindensjö & Lundgrens (1986) modell med formuleringsarena och realiseringsarena, de klassiska rättskällorna och intervju med en nyckelperson om arbetet med den nya skollagen. Processerna över tid (1990-2010) tolkar vi med teorier om inertia och stigberoende (Mahoney 2000).

Vi konstaterar att det tog fem år (2006-2011) för de politiska formuleringsprocesserna som resulterade i beslut om ny skollag och samtidigt omsattes skollagen i nya läroplaner och kursplaner. Olika tider har sina politiska trender, och vi har kunnat notera att det under tiden 1990-2006 fanns ett tydligt uttalat politiskt intresse och vilja att i skolan implementera temana miljö och hållbar utveckling. Under tiden 2007 och 2011 fanns, enligt Hellstadius, ett tydligt uttalat politiskt intresse och vilja att framför allt fokusera på skolans ”rena kunskapsuppdrag”.³⁷

Spelar då skollagens formuleringar någon roll för den viktiga realiseringsarenan i skolvärlden? Ja, olika formuleringar i skollagen kan användas som ett moraliskt-juridiskt sakargument för att hävda och understryka vissa ståndpunkter som används av skilda aktörer och eldsjälar exempelvis lärare och rektorer. Ett aktuellt exempel på att skollagens formuleringar snabbt kan ha effekter på realiseringsarenan är den i skollagen nya formuleringen om ”Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund” (1 kap 5 §). Runt om i landets kommuner och skolförvaltningar söks nu plötsligt efter samverkan med universitet och högskolor för att uppfylla den nya rättsliga normen som förts in i skollagen. Skollagen kan definitivt ha snabba effekter i Utbildningsverige. Men lagen har också en viss symbolisk betydelse som markerar att denna aktuella, politiska vilja har riksdag och regering lyft fram och markerat i lagstiftningen.

En betydelsefull roll för skollagen – hävdar vi med stöd av vår genomgång och granskning av skollags- och läroplansarbetena – finns på *den politiska delen* av

37 ”Förslag till ny skollag, Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet” (Ds 2009:25). Se även Sven-Eric Liedmans (2011) analyser och kritiska diskussioner om kunskap och kunskapsbegreppet i skollagen.

formuleringsarenan för att man där kan skapa en klar signal och riktning för det efterföljande arbetet på *den administrativa delen* av formuleringsarenan. En likartad roll är att skollagen utgör ett viktigt tolkningsunderlag, liksom förarbetena till lagen, för implementeringen av de nya rättsliga normerna i praktiken, i skolarbetet.

I det studerade fallet med den nya skollagen blir det tydligt att den politiska huvudviljan nu i början på 2000-talet är att fokusera på det som benämns som ”skolans renodlade kunskapsuppdrag” och *inte* på miljö och hållbar utveckling.

En annan betydelsefull effekt i det fortsatta arbetet blir att *värdegrunden* förändras i skollagen, trots regeringens uttalade ambition om motsatsen i ett tidigare skede, och begreppet miljö tas bort. Värdegrunden, som i sin konstruktion från början var tänkt som en brygga mellan skollag och läroplan, förändrades på ett principiellt viktigt värde: *respekt för vår gemensamma miljö*. Carlgren & Lundgren, har understrukit att man i läroplanskommittén 1992-94 ansåg att värdegrundsmålen skulle utgöra ett ”fundament”, en bas för verksamheten i skolan, och var *inte* ett ”mål” för verksamheten. Just dessa tolkningar får senare avgörande konsekvenser i det fortsatta arbetet med skollagens formulering som vi kunnat notera ovan. Man såg i lagstiftningsarbetet miljö och värdegrund som delar av kunskapsmål för skolans verksamheter. När det så upplevdes att det fanns s.k. målträngsel, så tar man bort en väsentlig del av det som etablerats som värdegrunden för svensk skolas verksamhet.

Samtidigt så är det tydligt att de för lärarna mest styrande rättsliga styrdokument, läroplaner och kursplaner, har avsevärt stärkts från formuleringen *bör* till det juridiskt avsevärt starkare *ska* i sitt fortsatta utvecklingsarbete med i detta fall miljö och hållbar utveckling. ”Var och en som verkar inom skolan *ska* också främja aktning för varje människas egenvärde *och respekt för vår gemensamma miljö*.” Det är rättsligt sett en omfattande skillnad på *vad man bör och vad man ska göra*. Detta kan betyda mycket när denna signal ska tolkas i tillämpningen av läroplanerna, i undervisningen på skolorna.

I dessa styrdokument finns samtidigt också åtskilliga förändringar som skapats av experterna i det fördjupade läroplansarbetet. Läroplansarbetet, som gjorts av formuleringsarenans tjänstemän, administratörer och ämnesexperter, är ett uttryck för den fördjupade ämneskompetens, som har kunnat utvecklas i landet. Under drygt två årtionden har ett successivt expanderande forsknings- och utvecklingsarbete ägt rum vid landets universitet och högskolor inom kunskapsområdet ”utbildning för miljö och hållbar utveckling”. Detta har

burit frukt i det nya läroplans- och kursplanearbetet. Den politiska signalen, dvs. att inga förändringar bör göras av den befintliga värdegrunden i läroplanerna, var uppenbarligen helt klar och tydlig för den administrativa delen av formuleringsarenan. De formulerande tjänstemännen och ämnesexperterna på verk och departement arbetade följaktligen enligt de uttalade politiska direktiven. Man arbetade vidare enligt en utvecklad ämneskompetens med miljöperspektivet, och arbetade med en fortfarande befintlig värdegrund. Dessutom arbetade man tydligt med hållbar utveckling i grundskolans och gymnasieskolans läroplaner och i kursplanerna. Det är det som realiseringsarenan kommer att kunna använda i undervisningen.

Trögheter i lagstiftningen

Hur hanterar lagstiftarna nya fenomen i skolans värld? Den politiska majoritetssidan känner av vindarna omkring och efter miljövalet 1988 och gör plötsligt ett mindre, och visar det sig senare tillfälligt, tillägg med ”miljö” i skollagens portalparagraf i slutet av 1990. I övrigt är det i stort sett samma skollag som består, ursprungligen beslutad 1985.³⁸ Barnets bästa från Barnkonventionen (1989) lyfts nu in i skollagen (2010) samt formuleringar om att ”barns rätt tas till vara” i den reviderade Regeringsformen (2011), vilket uppenbarligen också anses politiskt angeläget.

I detta sammanhang visar sig den aktuella trögheten, inertia, i lagstiftningen. Skollagen ändras i huvudsak på ytan inom det givna politiska utrymmet med mindre dagspolitiskt viktiga förändringar men huvudsakligen har skollagen kvar samma principiella grundkonstruktion som tidigare. Här finns en stor tröghet kvar i lagstiftningsarbetet. Inga större ändringar görs även om det samtidigt finns kunskaper i en pågående internationell diskurs om miljö och hållbar utveckling sedan tidigt 1970-tal i FN, klimathotet, Kyotoprotokollet, och liknande frågor som Sverige driver internationellt. Detta slår inte genom i det rättsliga arbetet. Skollagsstigen är i huvudsak redan upptrampad och politiskt markerad.

Samtidigt genomförs kommunaliseringen av skolan, nedläggningen av Skolöverstyrelsen 1991 och skapandet av Skolverket. Skolverket räcker snart inte till i utvecklingsarbetet och Myndigheten för skolutveckling tillskapas

---

³⁸ Innehållet i skollagen behandlar i huvudsak över tiden två funktioner: dels utvecklingsaspekten genom överföring av kultur och värden mellan generationer; dels den sociala kontrollen av samhällets yngre medlemmar och även deras kunskapsinhämtande. Redan tidigt finns de första kornen till denna funktionsuppdelning i 1571 års skolordning liksom i 1611 års skolordning (Richardsson, 2004:21-22; Lindensjö & Lundgren 2010:13-28).

2003 genom en uppdelning av Skolverket. Myndigheten för skolutveckling läggs snart ner igen 2008 och en ny myndighet för tillsyn och granskning skapas 2008, Statens skolinspektion, som växer snabbt i antalet anställda. Förändringarna handlar i grunden om dels *utveckling* och dels *kontroll* av den svenska skolan (se not 35 ovan). Dessa kan sägas utgöra skolvärldens inre ”upptrampade uppdragsstig” och de organisatoriska förändringarna rör sig runt dessa två klassiska organisations- och uppdragsfunktioner. På Skolverket som statligt ämbetsverk finns inget *direkt* politiskt inflytande. Däremot finns en i sammanhanget relativ autonomi med ett visst handlingsutrymme. Detta har vi kunnat konstatera tidigare spelade en avgörande roll i läroplans- och kursplanearbetet med miljö och hållbar utveckling. Utbildningsdepartementet är i stort sett organiserat på samma sätt hela den tid som vi följer lagstiftningsarbetet i artikeln och har samma uppdelning av den politiska formuleringsarenan och den icke-politiska delen av samma centrala formuleringsarena.

Avslutningsvis finns således, när det gäller ”miljö” och ”hållbar utveckling”, två starka och traditionella samhällsinstitutioner som båda över lång tid har starka inslag av tröghet och stigberoende, path dependence, och där dessa båda händelser samverkade: rätten (Skollagen) och institutionen (Utbildningsdepartementet). Resultatet blir, som vi kunnat notera i analysen av skeendena, att de nya samhällsfenomenen ”miljö” och ”hållbar utveckling”, trots relativt stort stöd i befolkningen över tid, 1986-2010, i samhället (SOM 2011:27), inte får tillräckligt fotfäste i skollagen men väl i den reviderade Regeringsformen (2011) med en formulering som ”Det allmänna ska främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer” (SFS/RF 1 kap, 2§). Skilda politiska aktörer på formuleringsarenan har uppenbarligen skilda agendor och handlar olika.

Skollagändringen 1990 var således relativt tillfällig och lagstiftaren återgick 2010, som en följd av trögheterna, till den sedan lång tid upptrampade utbildnings- och skolstigen. Samhällsförändringar representeras i vårt exempel av miljö och hållbar utveckling men den rättsliga trögheten kan inte inkorporera denna samhällsförändring i ett utbildningssammanhang. Rätten i form av lagstiftning släpar som oftast efter i samhällsutvecklingen, stigberoendet är här för starkt. Larsson beskriver sådana fenomen som ”konceptuell inlåsning” (2011a). Läroplans- och kursplanearbetet kunde dock fortsätta i de statliga ämbetsverken och myndigheterna på sin politiskt anvisade väg. Dessa två styrdokument är nu de som kan användas, och används, i utvecklingsarbetet på realiseringsarenan i skolans värld, där i sin tur nya normbildningsprocesser tar vid.

Referenser

- Alexandersson, Mikael (1999) *Styrning på villovägar. Perspektiv på skolans utveckling under 1990-talet*, Lund: Studentlitteratur
- Aubert, Vilhelm (1968) *Retts sosiologi*, Oslo: Scandinavian University Books, Universitetsforlaget
- Aubert, Vilhelm, Eckhoff, Torstein, og Knut Sveri (1952) *En lov i søkelyset. Sosialpsykologisk undersøkelse av den norske bushjelplov*, Oslo: Universitetsforlaget
- Baier, Matthias (Ed. 2012) *Social and Legal Norms. Towards a socio-legal understanding of normativity*. Ashgate Publ. (kommande)
- Baier, Matthias & Svensson, Måns (2009) *Om normer*, Malmö: Liber förlag
- Breiting, Søren & Wickenberg, Per (2010) "The progressive development of Environmental education in Sweden and Denmark", *Environmental Education Research*, 16:1, 9-37
- Dahlstrand, Karl (2012) *Kränkning och upprättelse. En rättsociologisk studie av kränkingsersättning till brottsoffer*, Lund Studies in Sociology of Law 39, Lund: Lund University
- Dalberg-Larsen, Jørgen (1994) *Lovene og Livet*, København: Akademisk forlag.
- Ehrlich, Eugen (1913/1962) *Fundamental principles of the sociology of law*, New York: Russel & Russel
- Englund, Tomas (red, 1996) *Utbildningspolitiskt systemskifte?* Stockholm: HLS Förlag
- Englund, Tomas (2011) "Mellan utbildningsvetenskap och utbildningspolitik", I *Utbildningsvetenskapens kärna – Lärarens innersta väsen?* Lärarnas Riksförbund, Malmö: Gleerups
- EER, Environmental Education Research*, 16 (1), Routledge, Taylor & Francis Group: 2010
- Hydén, Håkan & Wickenberg, Per (eds. 2008): *Contributions in Sociology of Law. Remarks from a Swedish Horizon*. Lund Studies in Sociology of Law 29. Lund: Lund University
- Hydén, Håkan (2002a) *Rätts sociologi som rättsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur
- Hydén, Håkan (2002b) *Normvetenskap*, Lund Studies in Sociology of Law, Lund: Lund University
- Hydén, Håkan (1978) *Rättens samhällsliga funktioner*, Lund: Studentlitteratur
- Jarl, Maria & Rönning, Linda (2010) *Skolpolitik. Från riksdagshus till klassrum*. Malmö: Liber
- Krigsman, Thomas (2010) *Hållbar utveckling i Läroplan för grundskolan, förskoleklass och fritidshemmet*, Skolverket, Förskole- och grundskoleenheten
- Larsson, Stefan (2011a) "Den stigberoende upphovsrätten. Om konsekvenserna av rättslig inlåsning i en digital tid", *Retfærd, Nordic Journal of Law and Justice*, 4(135): 122 – 146
- Larsson, Stefan (2011b) *Metaphors and Norms. Understanding Copyright Law in a Digital Society*, Lund Studies in Sociology of Law 36, Lund: Lund University
- Larsson, Stefan (2011c) "The Path Dependence of European Copyright", 8:1 *SCRIPT.ed. A Journal of Law, Technology & Society* 8
- Leo, Ulf (2010) *Rektorer bör och rektorer gör. En rättsociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer*, Lund: Lunds universitet
- Liedman, Sven-Eric (2011) *Hets! En bok om skolan*. Falun: Bonniers
- Linde, Claes (1982) *Departement och verk : om synen på den centrala statsförvaltningen och dess uppdelning – i en förändrad offentlig sektor*, (Departments and agencies : on the view of the national Swedish public administration and its division in a changing public sector). Stockholm : Stockholm studies in politics: 21
- Lindensjö, Bo (1987) "Den politiska maktens gränser". I.O. Petersson (red.) *Maktbegreppet*, Stockholm: Carlsson, 1987
- Lindensjö, Bo & Lundgren, Ulf P. (1986/2000) *Utbildningsreformer och politisk styrning*, Stockholm: Stockholms universitets förlag
- Lipsky, Michael (1980) *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*, New York: Russel Sage Foundation
- Lundgren, Ulf P. (2008) *Utbildningsvetenskap nu och i framtiden*, Anförande vid Vetenskapsrådets Resultatdialog, Karlstad 2008
- Lundgren, Ulf P. (2010) *Skolans huvudmannaskap och styrning*, i *Lärarnas historia*, <http://www.lararnashistoria.se/front>
- Læssø, Jeppe & Öhman, Johan (2010) "Editorial. Learning as democratic action and communication: framing Danish and Swedish environmental and sustainability education". *Environmental Education Research*, 16 (1), 1-7
- Mathiesen, Thomas (1975) *Retten og samfunn: Utkast til en retts sociologi*, Oslo: Pax (2, utgave 1977)

- Persson, Lars (2010) *Pedagogerna och demokratin. En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling*. Lund: Lunds universitet
- Pierre, Jon (red, 2007) *Skolan som politisk organisation*, Malmö: Gleerups
- Skolverket (1999) *Ständigt. Alltid! Skolans värdegrund. Kommentarer till läroplanen*. Skolverkets diarienummer 1999:1345
- Skott, Pia (2009) *Läroplan i rörelse: det individuella programmet i möte mellan nationell utbildningspolitik och kommunal genomförandepraktik*. Uppsala: Uppsala universitet
- Ullström, Anna (2011) *Styrning bakom kulisserna. Regeringskansliets politiska staber och regeringens styrningskapacitet*, Stockholm: Stockholm Studies in Politics 138, Stockholms universitet
- Utbildning & Demokrati*, Theme: "New Swedish environmental and sustainability education research", Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik, Vol 20, No 1, 2011, Örebro: Pedagogikämnet, Örebro universitet
- Utbildningsdepartementet (2000) *Värdegrundsboken – om samtal för demokrati i skolan*. Stockholm: Utbildningsdepartementets Värdegrundsprojekt
- Valu svt 2010: *Riksdagsvalet 2010 – Sveriges Televisions vallokalsundersökning 2010*
- Vår gemensamma framtid. Rapport från Världskommissionen för miljö och utveckling*, (1988), Stockholm: Prisma/TIDEN
- Wahlström, Ninni (2002) *Om det förändrade ansvaret för skolan. Vägen till mål- och resultatstyrning och några av dess konsekvenser*. Örebro: Örebro Studies in Education 3, Örebro universitet
- Wickenberg, Per (1999) *Normstödjande strukturer: miljöematiken börjar slå rot i skolan*. Lund Studies in Sociology of Law 5, Lund: Lunds universitet
- Wickenberg, Per et al (eds. 2004) *Learning to Change Our world? Swedish Research on Education & Sustainable Development*, Lund: Studentlitteratur
- Wickenberg, Per & Öhman, Johan (2008) *Från undervisningsområde till etablerat forskningsfält*, i Resultatdialog 2008, Forskning inom utbildningsvetenskap, Vetenskapsrådets rapportserie 12: 2008, Stockholm: Vetenskapsrådet
- Wiklund, Matilda (2006) *Kunskapens fanbärare: Den goda läraren som diskursiv konstruktion på en mediearena*. Avhandling. Örebro universitet.
- Öhman, Johan (ed, 2008) *Values in Democracy in Education for Sustainable Development: Contributions from Swedish Research: Environmental Ethics and Responsibility*, Malmö: Liber
- Öhman, Johan (2011) Theme: "New Swedish environmental and sustainability education research I" *Utbildning & Demokrati*, Theme: "New Swedish environmental and sustainability education research", Tidskrift för didaktik och utbildningspolitik, Vol 20, No 1, 2011, Örebro: Pedagogikämnet, Örebro universitet, pp.3-12

Offentligt tryck

- Dir. 1999:15 **Översyn av skollagen, m.m.**
- Dir. U2002:9 *Tilläggsdirektiv till 1999 års skollagskommitté* (U 1999:01)
- Dir. U2003:68 *Utbildning för hållbar utveckling*
- Dir. UD 2005/31444/GU (2006-06-09) *Lokalisering av verksamhet till Gotland – Direktiv för arbetet avseende uppbyggnad och etablering av en funktion för lärande om hållbar utveckling på Gotland*
- Dir. 2006:19 *Översyn av grundskolans mål- och uppföljningssystem m.m.*
- Dir. 2007:33 *Lika villkor för offentliga och fristående skolor*
- Ds 1987:1. *Ansvarsfördelning och styrning på skolområdet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet
- Ds 2009:25 *Förslag till ny skollag. Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet (Dnr U2009/4049/S)
- Lpo 94 *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet – grundskolan, sameskolan, specialskolan och den obligatoriska sarskolan*
- Lpf 94 *Läroplan för de frivilliga skolformerna – gymnasieskolan, gymnasiesärskolan, den kommunala vuxenutbildningen, statens skolor för vuxna och vuxenutbildningen för utvecklingsstörda*
- Lpfö 98 *Läroplan för förskolan*

Lgr 2011 Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet
Lgy 2011 Läroplan för gymnasieskolan – examensmål och gymnasiegemensamma ämnen

Prop. 1988/89:4 *Om skolans utveckling och styrning*
Prop. 1989/90:41 *Om kommunalt huvudmannaskap för lärare, skolledare, m.fl.*
Prop. 1990/91:18 *Om ansvaret för skolan*
Prop. 1990/91:115. *Vissa skollagsfrågor*
Prop. 2005/06:1 d19 *ang. ändring i högskolelagen* (SFS 1992:1434
Prop. 2008/09:87 *Tydligare mål och kunskapskrav – nya läroplaner för skolan*
Prop. 2009/10:165 *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*

Lagrådet – Protokoll 2010-02-24: *Den nya skollagen – för kunskap, valfrihet och trygghet*

SFS 1985:100 *Skollag*
SFS 2006:1499 *ang. ändring i statsbidrag till folkbildningen/folkhögskoleförordningen*
SFS 2010:800 *Skollag*
SFS 2011:109 *Regeringsform*

SKOLFS 2010:37 *Förordning om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet*
SKOLFS 2010:14 *Förordning om examensmål för gymnasieskolans nationella program*
SKOLFS 2010:261 *Förordning om ämnesplaner för de gymnasiegemensamma ämnena*
SKOLFS 2011:144 *Förordning om läroplan för gymnasieskolan*

Skrivelse 2005/06:75 Redogörelse för behandlingen av riksdagens skrivelser till regeringen

SOU 1988:20. *En förändrad ansvarsfördelning och styrning på skolområdet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
SOU 1991:94 *Skola för bildning*. Läroplanskommitténs betänkande
SOU 1999:98 *Likvärdiga villkor?*
SOU 2002:121 *Skollag för kvalitet och likvärdighet*. Betänkande av 1999 års skollagskommitté
SOU 2004:104 *Att lära för hållbar utveckling*. Betänkande av Kommittén för utbildning för hållbar utveckling
SOU 2007:28 *Tydliga mål och kunskapskrav i grundskolan*. Förslag till nytt mål- och uppföljningssystem. Betänkande av Utredningen om mål och uppföljning i grundskolan
SOU 2007:101 *Tydlig och öppen. Förslag till en stärkt skolinspektion*. Betänkande av Utbildningsinspektionsutredningen
2009/10:UbU21 *Ny skollag* – Utbildningsutskottet Betänkande 2009/10:UbU21 (11.6.2010)

U2006E Skollagsberedningen
U2006/7887/SAM
U2009/4049/S

Publikationer från Rättssociologiska enheten Lunds universitet

Beställning och aktuella priser på: <http://lupak.srv.lu.se/mediatryck/>
Böckerna levereras mot faktura.

Lund Studies in Sociology of Law (ISSN 1403-7246)

- 1 Hydén, Håkan (red) *Rättssociologi – då och nu: En jubileumsskrift med anledning av rättssociologins 25 år som självständigt ämne i Sverige*
148 sidor ISBN 91-89078-23-3 (1997)
- 2 Hydén, Håkan & Alf Thoor (red) *Rätt i förändring: Om kristendenser i svensk rätt*
146 sidor ISBN 91-89078-24-1 (1997)
- 3 Hydén, Håkan *Rättssociologi som rättsvetenskap*
130 sidor ISBN 91-89078-47-0 (1998)
- 4 Carlsson, Bo *Social Steerage and Communicative Action: Essays in Sociology of Law*
326 sidor ISBN 91-89078-65-9 (1998)
- 5 Wickenberg, Per *Normstödjande strukturer: Miljötematiken börjar slå rot i skolan*
546 sidor ISBN 91-89078-78-0 (ak. avh. 1999)
- 6 Gillberg, Minna *From Green Image to Green Practice: Normative action and self-regulation* 218 sidor ISBN 91-89078-80-2 (ak. avh. 1999)
- 7 Carlsson, Bo *Social Norms & Moral Feelings: Essays in Sociology of Law*
86 sidor ISBN 91-89078-83-7 (1999)
- 8 Hydén, Håkan *Rättssociologi som emancipatorisk vetenskap*
221 sidor ISBN 91-89078-89-6 (1999)
- 9 Bartolomei, María Luisa & Håkan Hydén (eds.) *The Implementation of Human Rights in a Global World: Recreating a cross-cultural and interdisciplinary approach*
186 sidor ISBN 91-89078-92-6 (1999)
- 10 Carlsson, Bo *Excitement, Fair Play, and Instrumental Attitudes: Images of Legality in Football, Hockey, and PC Games* 89 sidor ISBN 91-7267-010-X (2000)
- 11 Ryberg-Welander, Lotti *Arbetstidsregleringens utveckling: En studie av arbetstidsreglering i fyra länder* 412 sidor ISBN 91-7267-011-8 (ak. avh. 2000)
- 12 Carlsson, Bo *Rättssociologi och populärkultur* 102 sidor ISBN 91-7267-118-1 (2001)
- 13 Pffannenstill, Annika *Rättssociologiska studier inom området autism: Rättsanvändning i en kunskapskonkurrerande miljö* 214 sidor ISBN 91-7267-120-3 (ak. avh. 2002)
- 14 Gustavsson, Håkan *Rättens polyvalens: En rättsvetenskaplig studie av sociala rättigheter och rättsäkerhet* 478 sidor ISBN 91-7267-135-1 (ak. avh. 2002)
- 15 Avellan, Heidi *Brännpunkter i nyhetsflödet: Rättssociologiska nedslag 2003*
60 sidor ISBN 91-7267-152-1 (2003)
- 16 Rejmer, Annika *Vårdnadstvister: En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa*
248 sidor ISBN 91-7267-142-4 (ak. avh. 2003)

- 17 Baier, Matthias *Norm och rättsregel: En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen* 197 sidor ISBN 91-7267-144-0 (ak. avh. 2003)
- 18 Friis, Eva *Sociala utredningar om barn: En rättssociologisk studie av lagstiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde* 290 sidor ISBN 91-7267-150-5 (ak. avh. 2003)
- 19 Olsson, Patrik *Legal Ideals and Normative Realities: A Case Study of Children's Rights and Child Labor Activity in Paraguay* 178 sidor ISBN 91-7256-155-6 (ak. avh. 2003)
- 20 Hoff, David *Varför etiska kommittéer?* 306 sidor ISBN 91-7256-156-4 (ak. avh. 2004)
- 21 Zanderin, Lars *Internkontroll och systemtillsyn av arbetsmiljön i äldreomsorgen i fyra svenska kommuner: En rättssociologisk studie* 319 sidor ISBN 91-7267-177-7 22 (ak. avh. 2004)
- 22 Staaf, Annika *Rättssäkerhet och tvångsvård: En rättssociologisk studie* 356 sidor ISBN 91-7267-196-3 (ak. avh. 2005)
- 23 Hallerström, Helena *Rektorers normer i ledarskapet för skolutveckling* 183 sidor ISBN 91-7267-217-X (ak. avh. 2006)
- 24 Friberg, Staffan *Normbildningsprocess – genom brukarsamverkan* 235 sidor ISBN 91-7267-221-8 (ak. avh 2006)
- 25 Börrefors, Johanna *En essä om estetisk efterrättelse* 231 sidor ISBN 91-7267-235-8 (ak. avh 2007)
- 26 Appelstrand, Marie *Miljömålet i skogsindustrin – styrning och frivillighet* 323 sidor ISBN 91-7267-240-4 (ak. avh 2007)
- 27 Sonander, Anna *Att arbeta med barn som brottsoffer – En rättssociologisk studie* 233 sidor ISBN 91-7267-252-8 (ak. avh 2008)
- 28 Svensson, Måns *Sociala normer och regelefterlevnad – Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv* 244 sidor ISBN 91-7267-271-4 (ak. avh 2008)
- 29 Hydén, Håkan & Wickenberg, Per (eds.) *Contributions in Sociology of Law – Remarks from a Swedish Horizzon* 245 sidor ISBN 91-7267-276-5
- 30 Bergman, Anna-Karin *Law in Progress? A Contextual Study of Norm-Generating Processes – The Example of GMES* (ak. anh 2009)
- 31 Baier, Matthias (ed.) *Participative aspects of law – a socio-legal perspective.*
- 32 Wedin, Lina *Going Green – A Study of Public Procurement Regulation* 193 sidor ISBN 91-7267-295-1 (ak. avh 2009)
- 33 Persson, Lars *Pedagogerna och demokratin – En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola* 188 sidor ISBN 91-7267-309-5 (ak. avh 2010)
- 34 Leo, Ulf *Rektorer bör och rektorer gör – En rättssociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer* 190 sidor ISBN 91-7267-314-1 (ak. avh. 2010)
- 35 Johansson, Susanna *Rätt, makt och institutionell förändring – En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus* 254 sidor ISBN 978-917473-101-9 (ak. avh. 2011)
- 36 Stefan Larsson *Metaphors and Norms – Understanding copyright law in a digital society* 167 sidor ISBN 91-7267-335-4 (ak. avh. 2011)
- 37 Håkan Hydén (ed.) *Norms between law and society – A collection of Essays from Doctorates from Different Academic Subjects and Different Parts of the World* 168 sidor ISBN 91-7267-330-3

- 38 Agevall, Charlotte *Väldet och kärleken – Väldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter* 304 sidor ISBN 91-7267-341-9 (ak. avh. 2012)
- 39 Dahlstrand, Karl *Kränkning och upprättelse – En rättssociologisk studie av kränkningers ersättning till brottsoffer* 344 sidor ISBN 91-7267-342-7 (ak. avh. 2012)
- 40 Urinbojev, Rustamjon *Living Law and Political Stability in Post-Soviet Central Asia – A Case Study of the Ferhana Valley* 220 sidor ISBN 91-7267-530-8 (ak. avh. 2013)
- 41 Pizzolatto Konzen, Lucas *Norms and Space – Understanding Public Space Regulation in Tourist City* 334 sidor ISBN 91-7267-351-6

Sociology of Law Research Reports (ISSN 1404-1030)

- 1998:1 Hydén, Håkan (red) *Rättssociologiska perspektiv på hållbar utveckling* 218 sidor ISBN 91-89078-43-8
- 1999:1 Grip, Elsa *Kan kommunen kontrollera kretsloppen? En studie i styrmedel för den fysiska samhällsplaneringen i riktning mot kretsloppssamhället* 107 sidor ISBN 91-89078-70-5
- 1999:2 Grip et al, Elsa *"Den som tar ska ge igen": Balansering – ett rättvist system för miljöhänsyn i samhällsbyggandet?* 106 sidor ISBN 91-89078-79-9
- 1999:3 Hydén, Håkan (red) *Aspekter av och perspektiv på normer: Rättssociologer reflekterar kring normer* 177 sidor ISBN 91-7267-001-0
- 2000:1 Wickenberg, Per *Greening Education in Europe: Research Report on Environmental Education, Learning for Sustainable Development and local Agenda 21 in Europe* 112 sidor ISBN 91-7267-021-5
- 2000:2 Hydén, Håkan, Minna Gillberg & Per Wickenberg *Miljöledning i Citytunnelprojektet: MiC-projektet, delrapport 1: Bakgrund och samråd* 74 sidor ISBN 91-7267-025-8
- 2003:1 Wickenberg, Per *Brunnarna i Holma: Samrådets konkreta genomförande 2000/2002 för Citytunnelprojektet i Malmö* 274 sidor ISBN 91-7267-149-1
- 2004:1 Åström, Karsten *Prioriteringar i socialtjänsten: En analys av rättsliga förutsättningar* 46 sidor ISBN 91-7267-163-7
- 2004:2 Hydén, Håkan & Wickenberg, Per *Utvärderingsstudie av Venprojektet* 44 sidor ISBN 91-7267-180-7
- 2004:3 Hydén, Håkan (red) *Landskrona 1970–2010 i tid och rum* 111 sidor ISBN 91-7267-181-5
- 2004:4 Platzer, Ellinor *En icke-lag i sökljuset: Exemplet hushållstjänster i Sverige* 122 sidor ISBN 91-7267-184-X
- 2004:5 Rejmer, Annika (red) *Normvetenskapliga reflektioner* 178 sidor ISBN 91-7267-185-8
- 2005:1 Svensson, Måns *Strategier för ökad regelefterlevnad på trafikområdet* 45 sidor ISBN 91-7267-197-1
- 2005:2 Friis, Eva, Wickenberg, Per & Aurell, Justus *Projekt Nätverk Handel Malmös modell för kompetensutveckling av deltidsarbetslösa inom handeln* 105 sidor ISBN 91-7267-198-X
- 2005:3 Hallerström, Helena *Skolledarskap för förändring och utveckling* 182 sidor ISBN 91-7267-199-8

- 2005:4 Johansson, Susanna, Larsson, Stefan & Wickenberg, Per *Elevinflytande i Lomma kommuns skolor (skolår 7-9)* 105 sidor ISBN 91-7267-201-3
- 2006:1 Agevall, Chalotte *Att skapa goda arbetsmiljöer – med hjälp av design och jämställdhet: En utvärdering av projektet Skåne i god form. Ett samarbetsprojekt mellan LODistriktet i Skåne, SvenskIndustri design och Svenska ESF-rådet* 70 sidor ISBN 91-7267-215-35
- 2006:2 Hansen, Helena *Slutrapport till Kronofogdemyndigheten – Otillåten påverkan inom Kronofogdemyndigheten i Malmö* 35 sidor ISBN 91-7267-222-6
- 2006:3 Carlsson, Lina & Waara, Fredrik *Offentlig upphandling ur upphandlarens perspektiv: Resultat från två studier med fokus på byggupphandling och ekologisk hållbarhet* 37 sidor ISBN 91-7267-226-9
- 2007:1 Dahlstrand, Karl *Den anomiska rätten – Om undantagskonstruktion av de rent ideella kräningsersättningarna* 130 sidor ISBN 91-7267-241-2
- 2007:2 Johansson, Susanna *”Man är kanske mer kapabel än vad man trodde...” – Utvärderingsrapport av projekt Mötesplats Social Ekonomi Malmö – arbetsträning för långtidsarbetslösa och långtidssjukskrivna* 103 sidor ISBN 91-7267-247-1
- 2007:3 Hallerström, Hellena *Invandrarkvinnor på väg mot arbete genom utbildning och Kooperation – Extern utvärdering av projekt Trappan i stadsdelen Rosengård, Malmö* 55 sidor ISBN 91-7267-250-1
- 2008:1 Rejmer, Annika, Rasmusson, Bodil, Johansson, Susanna, Friis, Eva & Åström, Karsten *Barnhusens organisation, samverkan och verksamhet – Lägesrapport April 2006 – Delrapport 1 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* ISBN 91-7267-261-7
- 2008:2 Pavlovskaja, Evgenia & Åström, Karsten *Rättsliga perspektiv på barnet som brottsoffer – Delrapport 2 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 56 sidor ISBN 91-7267-260-9
- 2008:3 Friis, Eva *Sociala utredningar om brottsutsatta barn – Målgrupp, handläggning och insatser – Delrapport 3 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 108 sidor ISBN 91-7267-259-5
- 2008:4 Johansson, Susanna *Myndighetssamverkan i barnahus – organisering, innehåll och process – Delrapport 4 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 98 sidor ISBN 91-7267-262-5
- 2008:5 Rejmer, Annika och Hansen, Helene *”... känner du till skillnaden mellan lögn och sanning” – En analys av förundersökningar – Delrapport 5 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 80 sidor ISBN 91-7267-263-3
- 2008:6 Rasmusson, Bodil *”Det är ju inget dagis precis...” Barns och föräldrars upplevelser av kontakter med barnahus – Delrapport 6 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 84 sidor ISBN 91-7267-255-2
- 2008:7 Åström, Karsten & Rejmer, Annika *”Det blir nog bättre för barnen” – Slutrapport i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006-2007* 142 sidor ISBN 91-7267-264-1
- 2008:8 Svensson, Måns & Persson, Lars *Socialtjänsten som kunskapskälla – En modell för psykosocial rapportering inför strategiska beslut på kommunal ledningsnivå avseende bland annat hållbar utveckling och folkhälsa* 88 sidor ISBN 91-7267-258-7

- 2008:9 Hallerström, Helena & Tallvid, Martin *Egen dator som redskap för lärande. Utvärdering av projektet "En-till-En" i två grundskolor i Falkenbergs kommun – Delrapport 1* 95 sidor ISBN 91-7267-274-9
- 2009:1 Svensson, Måns & Larsson, Stefan *Social Norms and Intellectual Property – Online norms and the European legal development* 66 sidor ISBN 91-7267-305-2
- 2010:1 Friis, Eva *Projekt Trapphuset Rosengård: Utbildningsverkstad och empowermentstation för invandrarkvinnor på väg mot arbete – En rättsociologisk undersökning av måluppfyllelse, genomförande och normstödjande arbete. Slutrapport från den externa utvärderingen* 82 sidor ISBN 91-7267-325-7
- 2012:1 Özascilar, Mine *Fear of Crime – Comparing the 'Shadowing Effect' of Fear of Sexual Assault on Turks and Sweds* 70 sidor ISBN 91-7267-345-1
- 2013:1 Wickenberg, Per & Leo, Ulf *Ett steg fram och ett tillbaka... – Statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom skollag, läroplaner och kursplaner* 40 sidor ISBN 91-7267-534-0

Sociology of Law Dissertations 1978–

1. Widerberg, Karin: Kvinnans rättsliga och sociala ställning i Sverige 1750-1976 (1978)
2. Hydén, Håkan: Rättens samhälleliga funktioner (1978)
3. Magnusson, Dan: Konkurer och ekonomisk brottslighet (1979)
4. Kalderstam, Johnny: De laglösa. Om rättens betydelse för levnadsförhållandena i en kriminell subkultur (1979)
5. Akalu, Aster: The Process of Land Nationalization in Ethiopia. Land Nationalization and the Peasants (1982)
6. Esping, Hans: Förvaltningsrätt och reformpolitik (1983)
7. Ericsson, Lars: Ett surt regn kommer att falla. Naturen, myndigheterna och allmänheten (1985)
8. Carlsson, Bo & Isacson, Åke: Hälsa, kommunikativt handlande och konfliktlösning. En studie av patientens ställning och av Hälso- och sjukvårdslagens ansvarsnämnd (1989)
9. Eriksson, Kjell E.: Jag slutar! Individuell konfliktlösning i arbetslivet (1991)
10. Ödman, Ella: Planlagstiftningen och välfärden: tendenser i utvecklingen av svensk planlagstiftning (1992)
11. Olsson, Sven-Erik: Kvinnor i arbete och reproduktion. Havandeskapspenningens tillämpning (1993)
12. Gutto, Shadrack: Human and Peoples Rights for the Oppressed. Critical Essays on Theory and Practice from Sociology of Law Perspective (1993)
13. Schlytter, Astrid: Om rättvisa I barnomsorgen. Den kommunala barnomsorgens fördelningsregler ur ett vardagsperspektiv (1993)
14. Rolfsson, Margaretha: Unga på drift. Om sociala normer och social kontroll i Rosengård (1994)
15. Banakar, Reza: Rättens dilemma. Om konflikthantering i ett mångkulturellt samhälle (1994)
16. Kåhl, Ingela: Socialarbetarkåren – den lindansande professionen (1995)

17. Svenning, Margaretha: Miljökriget. Miljöarenan och politikens möjligheter att styra vår miljö (1996)
18. Hammarsköld, Claes-Göran: FINSAM: Förändring av en välfärdsorganisation genom försöksverksamhet (1997)
19. Mascaro, Joakim: Aurea Norma (1998)
20. Gillberg, Minna: From Green Image to Green Practice. Normative action and self-regulation (1999)
21. Wickenberg, Per: Normstödjande strukturer. Miljötematiken börjar slå rot i skolan (1999)
22. Ryberg, Lottie: Arbetstidsregleringens utveckling (2000)
23. Pfannenstill, Annika: Rättssociologiska studier inom området autism. Rättsanvändning i en kunskapskonkurrerande miljö (2002)
24. Rejmer, Annika: Vårdnadstvister. En rättssociologisk studie av tingsrätts funktion vid handläggning av vårdnadskonflikter med utgångspunkt från barnets bästa (2003)
25. Baier, Matthis: Norm och rättsregel. En undersökning av tunnelbygget genom Hallandsåsen (2003)
26. Friis, Eva: Sociala utredningar om barn. En rättssociologisk studie av lagstiftningens krav, utredningarnas argumentationer och konsekvenser för den enskilde (2003)
27. Olsson, Patrik: Legal Ideas and Normative Realities. A case study of children's rights and child labor activity in Paraguay (2003)
28. Hoff, David: Varför etiska kommittéer? (2004)
29. Zanderin, Lars: Internkontroll och systemtillsyn av arbetsmiljön i äldreomsorgen i fyra svenska kommuner. En rättssociologisk studie (2004)
30. Staaf, Annika: Rättsäkerhet och tvångsvård. En rättssociologisk studie (2005)
31. Hallerström, Helena: Rektors normer i ledarskapet för skolutveckling (2006)
32. Friberg, Staffan: Normbildningsprocess genom brukarsamverkan (2006)
33. Börrefors, Johanna: En essä om estetisk efterrättelse (2007)
34. Appelstrand, Marie: Miljömålet i skogsbruket – styrning och frivillighet (2007)
35. Sonander, Anna: Att arbeta med barn som brottsoffer. En rättssociologisk studie (2008)
36. Svensson, Måns: Sociala normer och regelefterlevnad. Trafiksäkerhetsfrågor ur ett rättssociologiskt perspektiv (2008)
37. Anna Piasecka: European Integration vs. European Legal Cultures. A Comparative Case Study concerning Harmonization and Implementation of EU Migration Law (PhD, within the Renato Treves International Doctorate in "Law and Society", Milan) (2008)
38. Bergman, Anna-Karin: Law in Progress? A Contextual Study of Norm-Generating Processes – The Example of GMES (2009)
39. Wedin, Lina: Going Green – A Study of Public Procurement Regulation (2009)
40. Persson, Lars: Pedagogerna och demokratin – En rättssociologisk studie av pedagogers arbete med demokratiutveckling i förskola och skola (2010)
41. Leo, Ulf: Rektorer bör och rektorer gör – En rättssociologisk studie om att identifiera, analysera och förstå professionella normer (2010)
42. Johansson, Susanna: Rätt, makt och institutionell förändring – En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnhus (2011)
43. Larsson, Stefan: Metaphors and Norms – Understanding Copyright Law in a Digital Society (2011)

44. Agevall, Charlotte: Våldet och kärleken – Våldsutsatta kvinnors begripliggörande av sina erfarenheter (2012)
45. Dahlstrand, Karl: Kränkning och upprättelse – En rättssociologisk studie av kränkningersättning till brottsoffer (2012)
46. Urinboyev, Rustamjon: Living Law and Political Stability in Post-Soviet Central Asia – A Case Study of the Ferhana Valley (2013)
47. Pizzolatto Konzen, Lucas: Norms and Space – Understanding Public Space Regulation in Tourist City (2013)

Sociology of Law Licentiate Dissertations

1. Platzer, Ellinor: En icke-lag i sökljuset. Exemplet hushållstjänster i Sverige. Licentiatavhandling (2004).
2. Larsson, Stefan: BETWEEN DARING AND DELIBERATING – 3G as a sustainability issue in Swedish spatial planning. Licentiatavhandling (2008).

Rapporten handlar om statens styrning av miljö och hållbar utveckling genom skollag, läroplaner och kursplaner. Syftet med studien är att beskriva och problematisera lagstiftnings- och regleringsprocesser av skolans uppdrag med fokus på miljö och hållbar utveckling, och samtidigt beskriva den historiska bakgrunden för denna tematik 1990-2011. Att författarna här gör en fördjupad studie av skeendena på den politiska, nationella nivån beror på att den typen av beskrivningar ofta saknas i samhällsvetenskapliga studier av hur en lagtext växer fram och vilka motiv som kan finnas för olika beslut och inriktningar. Studien ansluter till den forskningstradition som benämns ”genetisk rättsociologi”.

Studien har genomförts med särskilda nyckelintervjuer samt analyser av nationella, rättsliga styrdokument och rättskällor för att på så sätt kunna beskriva vilka rättsliga normer som samhället genom sina politiska och administrativa institutioner funnit viktiga att lyfta fram för skolans verksamheter. Detta är en av grunderna för de normstödjande strukturer för en hållbar utveckling, som ska utvecklas i svensk skola

LUNDS
UNIVERSITET

Research Report in Sociology of Law 2013:1
SOCIOLOGY OF LAW • LUND UNIVERSITY   ISSN 1404-1030
P.O. BOX 42 • SE-221 00 LUND • SWEDEN   ISBN 91-7267-354-0